

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Τὰ διαφεύγοντα τοὺς πολλοὺς, ὑφ' ἑτέρων δ'
εἰρημένα σποράδην ἢ πρὸς ἀναθήμασιν ἢ ψη-
φίσμασιν εὐρημένα παλαιοῖς πεπεύραμαι συνα-
γαγεῖν, οὐ τὴν ἄχρηστον ἀθροίζων ἱστορίαν,
ἀλλὰ τὴν πρὸς κατανόησιν ἥθους καὶ τρόπου
παραδιδούς.

Πλουτ. Νικίας 1, 5

Ο ΜΕΝΤΩΡ, Χρονογραφικὸ καὶ Ἱστοριοδικρικὸ Δελτίο τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας,
ἐκδίδεται τὸν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο καὶ Δεκέμβριο κάθε ἔτους
μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ, ὁ ὁποῖος συντάσσει τὰ ἀνυπόγραφα κείμενα.

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ:

Πρὸς τοὺς Ἐταίρους: 251-253 • Δωρεές: 253 • ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ, Σπῦρος
Εὐ. Ἰακωβίδης (28 Αὐγούστου 1922 - 16 Ἰουνίου 2013): 255-269 • ΝΑΝΝΩΣ ΜΑΡΙ-
ΝΑΤΟΥ, Κλοπή Μουσείου Ηρακλείου 1938 – Ανατομία μίας μικρῆς κοινωνίας: 270-
286 • ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ Β. ΚΡΙΤΖΑ, Στυλιανός Αλεξίου (1921-2013): 287-294 • Σχολὴ
Διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης, ἔτος εἰκοστὸ τέταρτο – Ἡ ἀρχαιολογία τῆς
Κρήτης: 295-296 • Περιεχόμενα τοῦ Εἰκοστοῦ Ἑκτοῦ Τόμου τοῦ *Μέντορος* 2013: 297.

Ἐκδοτικὴ φροντίδα Ἐλευθερίας Κονδυλάκη Κόντου

ISSN 1105-7181

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 106 72 Ἀθήναι

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟ ΕΚΤΟ • ΤΕΥΧΟΣ 106 • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2013

Πρὸς τοὺς Ἑταίρους

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Μὲ τὸ τεῦχος τοῦτο τοῦ Μέντορος συμπληρώνονται 26 χρόνια τῆς ἔκδοσής του. Τὰ 106 πὸν ἐκδόθησαν ἕως τώρα τὰ διαπερᾶ πνεῦμα ἰδεαλιστικὸ ἀλλὰ ὄχι ἀνεδαφικὸ. Ἡ Ἑταιρεία, περισσότερο ἀπὸ οἰονδήποτε ἄλλον σὴν Ἑλλάδα, γνωρίζει ὅτι οἱ ἀρχαιότητες, τὰ μνημεῖα πὸν συνιστοῦν τὴν παράδοσή μας δὲν προστατεύονται ὅσο πρέπει γιατί ὑπάρχουν ἀντιδραστικὲς δυνάμεις πὸν τὰ μάχονται. Ἡ ἔλλειψη προστασίας ἐκδηλώνεται μὲ πολλὲς μορφές. Μὲ τὴν καταστροφή τους ἢ μὲ τὴ μεταβολή τους σὲ ἀντικείμενα παντὸς εἴδους συναλλαγῆς πὸν τὰ φθείρει καὶ τελικὰ φθείρει καὶ τὲς ἰδέες μας γι' αὐτά.

Ἡ φθορὰ τῶν ἰδεῶν γιὰ τὰ μνημεῖα ἀναγκαστικὰ προεκτείνεται καὶ σὲ ἄλλους κόσμους ἰδεῶν πὸν ὀδηγοῦν σὴν δημιουργία καταστάσεων πὸν κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ προβλέψει, κι ὅταν βρεθεῖ μπροστὰ τους εἶναι ἀναπόδραστες.

Μιά τέτοια αναπόδραστη κατάσταση περιγράφει ο Πλούταρχος¹: Ἐπὶ δὲ τοῦ Φιλομήτορος Ἀττάλου τελευτήσαντος Εὐδημος ὁ Περγαμηνὸς ἀνήνεγκε διαθήκην, ἐν ἣ κληρονόμος ἐγγράπτο τοῦ βασιλέως ὁ Ῥωμαίων δῆμος: δηλαδή ὁ Ἄτταλος Γ' ὁ Φιλομήτωρ (138-133 π.Χ.), πρόσωπο τυραννικὸ καὶ ἐγκληματικὸ, κληροδότησε τὸ βασίλειό του στοὺς Ῥωμαίους οἱ ὁποῖοι τὸ ἔκαναν ἐπαρχία τους. Τὸ κληροδότημα αὐτὸ εἶχε πολιτικὲς συνέπειες καὶ περιπλοκὲς γιὰ τοὺς Ῥωμαίους ἐσωτερικῆς φύσεως πὸν κατάληξαν στὴν κατάκτηση ἀπὸ μέρους τους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Σύντομα μνημονεύει τὸ γεγονός καὶ ὁ Στράβων²: βασιλεύσας δὲ οὗτος [ὁ Ἄτταλος Γ'] ἔτη πέντε καὶ κληθεὶς Φιλομήτωρ ἐτελεύτα νόσω τὸν βίον, κατέλιπε δὲ κληρονόμους Ῥωμαίους.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν μιὰ ἐλεύθερη, ἔστω μὲ βασιλιά ὅπως ὁ Ἄτταλος Γ', χώρα βρέθηκε ὑπήκοος καὶ ἰδιοκτησία τῆς Ρώμης. Ὁ λαὸς τοῦ βασιλείου τῆς Περγάμου δὲν εἶχε λόγο γιὰ τὶς τύχες του πὸν ὀρίζονταν πλέον ἀπὸ ἄλλους.

Τὶς ἡμέρες τοῦτες πὸν κλείνει τὸ 2013, βρισκόμαστε σὲ μιὰ πολιτικὴ κατάσταση ἀντανάκλαση τοῦ 133 π.Χ. Ὁ χειρισμὸς τῶν σημαντικότερων ὑποθέσεων πὸν ἀφοροῦν τὰ ἐσωτερικά μας πράγματα καθορίζεται ἀπὸ ἄλλοῦ. Μέσα σ' αὐτὰ εἶναι καὶ οἱ ἀρχαιότητες. Μάλιστα τὶς ἴδιες αὐτὲς ἡμέρες προτείνεται, συζητεῖται, ἢ ἰδιωτικοποίηση ἀρχαιολογικῶν χώρων, δηλαδή ἢ παραχώρηση τῆς διαχείρισής τους σὲ ἰδιῶτες ἐπιχειρηματίες, οἱ ὁποῖοι, ὑποτίθεται, θὰ τοὺς κρατοῦν σὲ καλὴ κατάσταση, φύλαξη, καθαριότητα κλπ. μὲ ἀντάλλαγμα τὴν ἄσκηση στοὺς χώρους αὐτοὺς ἐπιχειρηματικῶν δραστηριοτήτων, ἐστιατορίων, καταστημάτων, ἐκμετάλλευσης τῶν χώρων, τῆς θάλασσας γιὰ τοὺς παράλιους, ὅπως ὁ Ραμνοῦς, τὸ Σούνιο.

Τὸν τελευταῖο καιρὸ οἱ προτάσεις γιὰ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς ἐπιχειρήσεις ἔρχονται ἀπὸ τὸ Ἐξωτερικὸ μὲ προεξάρχοντα τὸν δόκιμο ἀρχαιολόγο πρῶην Διευθυντὴ τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν κ. Stephen Miller³. Ὑπῆρξαν ἔντονος ἀντιδράσεις τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλλήνων Ἀρχαιολόγων⁴ καὶ ἐφημερίδων⁵.

Ἡ ἱστορία εἶναι παλιά. Ἡ πρόταση τοῦ κ. Miller εἶχε τεθεῖ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 2012 στὴ Νέα Ὑόρκη σὲ ἐκδήλωση τοῦ Χρηματιστηρίου Ἀθηνῶν.

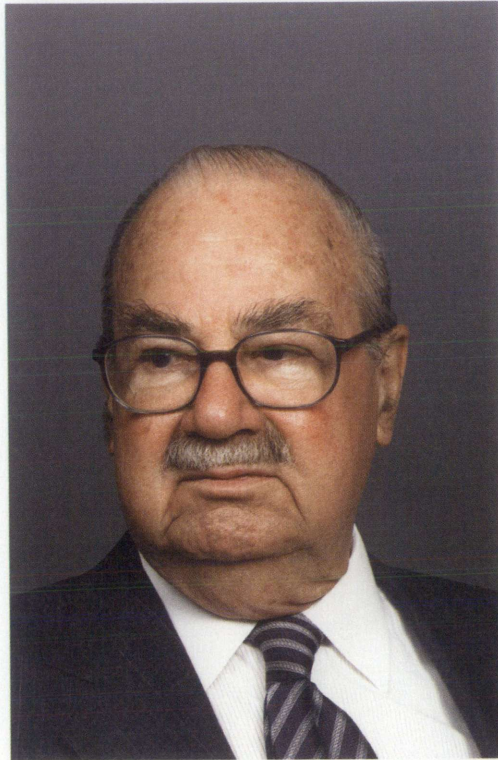

Ἡ πρωθύστερη παρουσίαση γεγονότων τοῦ 2014 εἰκονίζει τὴν κληρονομιά τοῦ 2013, καὶ εἰδικῶς τὸ ἦθος ποὺ διαμορφώνεται μετὰ τὰ ὅσα συμβαίνουν στὴν Ἑλλάδα ἐδῶ καὶ τέσσερα χρόνια. Αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἐμβόλιμη παράθεση τῆς ἱστορίας τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Ἀττάλου Γ' πρὸς τὴ Ρώμη.

-
1. Τιβ. Γράκχος 14.
  2. 13, 4, 2.
  3. Can Privatization save the treasures of ancient Greece?, *Time*, 18 Ἰαν. 2014.
  4. *Ἡ Καθημερινή*, 20 Ἰαν. 2014.
  5. Γιῶτα Συκκᾶ καὶ Μαργαρίτα Πουρνάρα, *Ἡ Καθημερινή*, 21 καὶ 22 Ἰαν. 2014 ἀντίστοιχα.

ΔΩΡΕΕΣ

Προσέφεραν στὴν Ἑταιρεία: Ἡ Σύμβουλος κυρία Ντόρα Βασιλικῆ γιὰ τὸν πλουτισμὸ τῆς Βιβλιοθήκης. Ὁ κ. Ἄδωνις Κύρου γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρείας εἰς μνήμην Σπύρου Ἰακωβίδη. Ἡ οἰκογένεια κ. Σίλα Μπρούσκαρη γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρείας εἰς μνήμην τοῦ ἐξαδέλφου της Νικολάου Μακράκη.

Σπύρος Εύ. Ίακωβίδης, Ίούνιος 2007.

ΣΠΥΡΟΣ ΕΥ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ*

28 Αύγουστου 1922 - 16 Ιουνίου 2013

Ἀπὸ τὶς πολὺ σημαντικὲς στιγμὲς τῆς Ἀκαδημίας εἶναι ὅταν ἐκλέγεται ἕνας νέος Ἀκαδημαϊκός. Ὅσοι τὸν ψήφισαν στηρίζουν πάνω του ἐλπίδες καὶ τρέφουν προσδοκίες. Περνάει ὁ καιρὸς, ὁ νέος συνάδελφος φανερώνει ἐκεῖνο πὺ πραγματικὰ εἶναι. Λίγες φορὲς ἀπογοητεύει, ὁ κανόνας ὅμως εἶναι ἡ ἱκανοποίηση καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη.

Ἡ δευτέρη σημαντικὴ στιγμὴ τῆς Ἀκαδημίας εἶναι ὅταν χάνεται ὁ συνάδελφος ἐκεῖνος μὲ τὸν ὁποῖο συμβάδιζες χρόνια στὸ δρόμο τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης, ὅταν φεύγει ὁ συνεργάτης σου καὶ συναγωνιστὴς μέσα στὸ σπίτι τῶν Μουσῶν. Γιατὶ τὸ ἰδιότυπο τοῦτο δημιούργημα, ἡ Ἀκαδημία, ἀποκτᾷ τὴν οὐσία τῆς ὑπόστασής του ἀπὸ ἕνα στοιχεῖο, ἀπὸ ἐκείνους πὺ τὴν ἀπαρτίζουν, τοὺς Ἀκαδημαϊκοὺς, πὺ τῆς δίνουν μορφή, χαρακτῆρα καὶ κατεύθυνση.

Τὸ προοίμιο εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ νὰ τονιστεῖ ὅτι ἡ σημερινή μας συγκέντρωση διαφέρει ἀπὸ τὴν προηγούμενη, τῆς Πέμπτης 13 Ἰουνίου. Δὲν εἶναι μαζί μας ὁ Σπῦρος Ἰακωβίδης. Οὔτε ἐκεῖνο τὸ πρωινὸ ἦταν· τὸ ἀπόγευμα τὸν εἶδα στὸ σπίτι του, τελευταία φορά. Μιλήσαμε, γιὰ τί ἄλλο, γιὰ τὴν Ἀκαδημία καὶ τὰ βιβλία του πὺ τυπώνονταν. Χωριστήκαμε γιὰ πάντα. Καὶ τώρα θὰ προσπαθήσω νὰ τὸν φέρω κοντὰ μας ἀρχίζοντας, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι πὺ ὑπηρετούσαμε ὁ Σπῦρος κι ἐγώ· ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς προγόνους.

Ὁ Σπῦρος Ἰακωβίδης ἦταν γιὸς τοῦ Στάθου Ἰακωβίδου ἀπὸ τὴν Πάφο τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἡλέκτρας Λέκα. Ὁ παπποῦς του Σπῦρος Λέκας¹ εἶχε πάρει τὴ Βέρθα, κόρη τοῦ Ἀθανασίου Ρουσοπούλου (1823-1898), καθηγητὴ τῆς ἀρχαιολογίας

* Ὁμιλία πὺ ἐγινε στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν στὶς 10 Ὀκτωβρίου 2013 καὶ δημοσιεύτηκε στὰ *Πρακτικά* 88B, 2013, 147-158. Ἀναδημοσιεύεται μὲ τὴν ἄδεια τῆς Ἀκαδημίας.

1. Ἀρχηγὸς τοῦ Ὑγειονομικοῦ τοῦ Στρατοῦ.

στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν (1855-1885). Γιὸς τοῦ Ἀθανασίου ἦταν ὁ Ὅθων Ρουσόπουλος (1855-1922), διαπρεπῆς καθηγητῆς τῆς Χημείας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀσχοληθεῖ μὲ τὴ συντήρηση ἀρχαίων χαλκῶν καλλιτεχνημάτων. Ὁ Σπῦρος λοιπὸν ἦταν δισεγγονὸς τοῦ Ἀθανασίου Ρουσοπούλου.

Ἐγγόνια τοῦ Ἀθανασίου ἦσαν ὁ Θάνος Βελούδιος (1895-1992) ἀπὸ τοὺς πρώτους Ἑλληνες ἀεροπόρους, πὺν προσγειώθηκε στὴν Προύσα στὶς 25 Ἰουνίου 1920 καὶ ὕψωσε ἐκεῖ τὴν ἐλληνικὴ σημαία καὶ ἡ Μαρίκα Βελουδίου (1894-3 Δεκεμβρίου 1989), διάσημη ξεναγός, συνομήλικη καὶ φίλη μὲ τὶς μεγάλες μορφές τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιολογίας καὶ τῆς Ἀκαδημίας, ὅπως ὁ Ἀναστάσιος Ὀρλάνδος καὶ ὁ Σπῦρος Μαρινᾶτος. Τὰ δύο ἀδελφία, ὁ Θάνος καὶ ἡ Μαρίκα, ὑπῆρξαν συνεργάτες τοῦ Ἀγγέλου Σικελιανοῦ στὶς δελφικὲς ἐφορτές. Καὶ γιὰ νὰ ὀλοκληρώσω τὶς ἀρχαιολογικὲς καταβολές τοῦ Σπύρου Ἰακωβίδη μνημονεύω ὅτι ἡ Σοφία, κόρη Ἀθανασίου Ρουσοπούλου ἦταν σύζυγος τοῦ Ernst Pfuhl (17.11.1876 - 7.8.1940), ἐπιφανοῦς ἀρχαιολόγου καὶ ἱστορικοῦ τῆς ἀρχαίας τέχνης, τοῦ ὁποῖου τὸ τρίτομο μνημειῶδες σύγγραμμα γιὰ τὴν ἐλληνικὴ ἀγγειογραφία καὶ ζωγραφικὴ εἶναι ἀφιερωμένο στὴν Ἑκατονταετηρίδα τῆς Ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, δηλαδὴ στὸ '21. Ὁ Σπῦρος εἶχε διατηρήσει ζωερὴ τὴν εἰκόνα τῶν ἐπισκέψεών τους στὸ σπιτί τῶν γονιῶν του. Ὁ Ἐρνέστος Pfuhl καὶ ἡ Σοφία ἀναπαύονται ἐδῶ στὴν Ἀθήνα, πλαί στὸν Σπῦρο.

Ὁ Σπῦρος Ἰακωβίδης ἔζησε καὶ μεγάλωσε στὸ πατρικὸ σπιτί τῆς ὁδοῦ Λυκαβητιοῦ καὶ Ἀλεξάνδρου Σούτσου στὴν πάνω δεξιὰ γωνία ἀνεβαίνοντας τὸ δρόμο. Ὅσες φορὲς περνούσαμε ἀπὸ ἐκεῖ γυρίζοντας ἀπὸ τὶς συνεδρίες τῆς Τρίτης καὶ τῆς Πέμπτης, μοῦ ἔδειχνε τὸ σημεῖο τοῦ σπιτιοῦ του. Σήμερα τὸ κατέχει νεώτερο κτίσμα.

Τὶς γυμνασιακὲς του σπουδὲς ἔκανε στὸ Πειραματικὸ Σχολεῖο τῆς Σκουφᾶ στὴ δεκαετία τοῦ '30 καὶ στὸ Πανεπιστήμιο γράφτηκε τὴ χρονιά τοῦ Πολέμου, τὸ 1940. Ὅσοι ἔζησαν ἐκεῖνες τὶς μέρες γνωρίζουν ὅτι ξαφνικὰ ὅλα ἄλλαξαν·

ὁ πόλεμος δημιούργησε ἓνα φοβερὸ κενὸ στὴν κοινωνία. Ὅλοι οἱ ἄντρες στρατεύσιμης ἡλικίας ἔφυγαν γιὰ τὸ μέτωπο. Ἐπαγγελματίες, ὑπάλληλοι, δάσκαλοι, καθηγητές, γιατροί, μηχανικοὶ χάθηκαν ἀπὸ τὸν καθημερινὸ κόσμο. Τὰ σχολεῖα ἔκλεισαν, τὰ πανεπιστήμια τὸ ἴδιο. Οἱ σχετικὰ νεώτεροι ποῦ δὲν στρατεύτηκαν, οἱ πάνω ἀπὸ τὰ 45, πῆγαν στὴν ἀεράμυνα. Μιλῶ πάντα γιὰ τὴν Ἀθήνα καὶ τὸν Πειραιᾶ.

Ὁ Σπῦρος πρωτοετῆς φοιτητῆς ἀλλὰ ὄχι στρατευμένος ἐξ αἰτίας τῆς μικρῆς ἡλικίας του, ἐπιστρατεύτηκε ἐθελοντικὰ ἀλλοῦ, στὴν ἀπόκρυψη τῶν ἀρχαίων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου. Πλάι στοὺς μεγάλους τῆς ἀρχαιολογίας, τὴν Σέμνη Καρούζου, τὸν Alan Wace, τὸν Otto Walter, τὸν Μαρίνο Καλλιγᾶ, τὸν Σπῦρο Μαρινᾶτο καὶ τοὺς τεχνίτες καὶ τοὺς φύλακες. Ὅλους αὐτοὺς παράστεκαν οἱ νεοφώτιστοι, Ἀθηνᾶ Καλογεροπούλου καὶ Σπῦρος Ἰακωβίδης. Ἐκεῖνος εἶχε ἀναλάβει εἰδώλια, τὶς Ταναγραῖες. Τὰ ἅπειρα αὐτὰ πῆλινα ἀντικείμενα τὰ τύλιγε προσεκτικὰ σὲ ἐφημερίδες καὶ ὅ,τι ἄλλο διαθήσιμο κατάλληλο χαρτὶ ὑπῆρχε καὶ τὰ τοποθετοῦσε σὲ κιβώτια ποῦ κρύφτηκαν σὲ σπηλιές καὶ σὲ καταφύγια γιὰ νὰ μείνουν ἐκεῖ χρόνια.

Τὸ Πανεπιστήμιο δὲν λειτουργοῦσε τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ πολέμου καὶ δὲν ἔχουμε ἀκόμη καμιά διήγηση γιὰ τὴν τότε ζωὴ του. Ὁ Σπῦρος μοῦ εἶχε πεῖ πὼς ὁ Μαρινᾶτος εἶχε συγκροτήσει μιὰ μικρὴ ὀμάδα φοιτητῶν στὴν ὁποία δίδασκε στὸ σπίτι του, στὴν ὁδὸ Πολυᾶ, γιατί ἡ τραγικὴ λήξη τοῦ πολέμου ἔφερε πίσω ὅσους ἐπέζησαν ἀλλὰ ὄχι τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ὁμαλότητα. Καὶ σ' αὐτὴν, τὴν ὁμαλότητα, ἀνήκει ἡ λειτουργία τοῦ Πανεπιστημίου. Ὁ Κωνσταντῖνος Ρωμαῖος, καθηγητῆς στὴ Θεσσαλονίκη καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας μας, εἶχε γυρίσει στὸ χωριό του, στοῦ Βούρβουρα τῆς Ἀρκαδίας γιὰ ἐπισιτιστικούς λόγους. Ὁ Σπῦρος, λιγόλογος ἕως σιωπηλὸς δὲν μοῦ διηγήθηκε ποτὲ πὼς πέρασε ἐκεῖνα τὰ χρόνια, ἀπὸ τὸ '41 ἕως τὸ '44. Ἐχουμε ὅμως πληροφορίες ἀπὸ τρίτους, ὅτι τὸ 1942 ἦταν μέλος τῆς ἀντιστασιακῆς ὀργάνωσης «Ἱερὴ Ταξιαρχία», παράρτημα τῆς ὀργάνωσης «Ὀμηρος». Καὶ οἱ δύο ὀργανώσεις πρόσκεινταν στὸ Ἐνωτικὸ Κόμμα τοῦ

Παναγιώτη Κανελλόπουλου. Στόν «Όμηρο» μετείχαν οί συνταγματάρχες Κωνσταντίνος Δόβας καί Στυλιανός Κιτριλάκης πού θά βρεθοῦν σέ λίγα χρόνια στοῦ δρόμο τοῦ Σπύρου.

Ἡ συμμετοχή του στήν «Ἱερή Ταξιαρχία» τόν σπρώχνει ὄλο καί βαθύτερα στόν κόσμο τῆς Ἀντίστασης στήν Ἀθήνα. Στο τέλος τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1942 εἶναι ὑποψήφιος Πρόεδρος τοῦ ΤΑΦ, «Ταμείου Ἀλληλεγγύης Φοιτητῶν» πού κυριαρχεῖται ἀπό στοιχεῖα ἀντίθετης πολιτικῆς παράταξης. Οἱ ἀρχαιρεσίες ὅμως δέν ἔγιναν ἀλλά συμπλοκή στήν «ὑπόγα», κάτω ἀπό τόν κινηματογράφο Ἱρις μέ πολλοὺς πληγωμένους, πρόσωπα γνωστότατα.

Τὸ 1943 ἡ κατάσταση ἀνάμεσα στίς ἀντίπαλες ὀργανώσεις ἐπιδεινώνεται. Συχνές εἶναι οἱ συμπλοκές μεταξύ τῶν φοιτητῶν μέ αὐτοσχέδια ὄπλα, πριονισμένους τενεκέδες τοῦ συσσιτίου, μαχαίρια καί ρόπαλα. Στήν πρώτη γραμμὴ ὁ Σπῦρος καί γύρω του πάλι πρόσωπα πού διέπρεψαν ἀργότερα στὰ γράμματα καί τίς ἐπιστῆμες. Τὸ ἴδιο καί οἱ ἀντίπαλοι. Τὸ 1944 τὰ πράγματα γίνονται σοβαρότερα. Ὁ Σπῦρος μετέχει στή ΡΑΝ καί εἶναι ὀπλισμένος. Ἀλλὰ ἡ ἀντιστασιακὴ δράση τότε συμβαδίζει καί μέ τὰ μαθήματα στοῦ Πανεπιστήμιου, ὅταν γίνονταν. Γιατὶ ἡ Κατοχή, περίοδος τραγικὴ γιὰ τοὺς Ἕλληνες, κυριαρχεῖται ἀπὸ μιὰν ἀνθησὴ πνευματικὴ μέ ἔκδοση πλήθους φιλολογικῶν-λογοτεχνικῶν περιοδικῶν καί βιβλίων, μέ ἐκδότες καί συνεργάτες πού διέπρεψαν στὰ ἐπόμενα χρόνια. Οἱ «Μαυρόλυκοι» τοῦ Θανάση Πετσάλη τελειώνουν τὸν Γενάρη τοῦ '44, ἡ «Ἀμοργός» τοῦ Γκάτσου ἐκδίδεται τὸ '43, ἡ σειρὰ τοῦ «Γλάρου» βγαίνει στήν Κατοχή. Ἡ λεγόμενη «Δίκη τῶν Τόνων» ἄρχισε μέ τὴ συνεδρίαση τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας στίς 31 Ὀκτωβρίου 1941, μέ τὴν πείνα, καί ἡ δίμηνη ἀργία-ποινὴ τοῦ Ἰωάννη Κακριδῆ κοινοποιήθηκε στίς 17 Σεπτεμβρίου 1942. Ἡ συνέχεια τῆς ὑπόθεσης, ἡ «Ἀντιδικία τῶν Τόνων» ἄρχισε στίς 3 Μαρτίου 1943 μέ ὀμιλία τοῦ Ἀντωνίου Χατζῆ καί ὀλοκληρώθηκε στίς 14 Ἰουλίου μέ τὴν ὀμιλία τοῦ Ἰωάννου Καλιτσουνάκη. Ὑπῆρχε λοιπὸν Πανεπιστήμιον καί μαθήματα ἀλλὰ μᾶς λείπει ὅπως εἶπα ἡ ἱστορία του ἐκείνων τῶν μαῦρων χρόνων.

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Σπύρου στὴν Ἀντίσταση στὴν Ἀθήνα θὰ συνεχιστεῖ ἕως καὶ τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ '44. Τὸ ἀντάρτικο ἔχει φουντώσει πιά καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ μεριές. Ὁ Σπῦρος κατατάσσεται στὶς Ἐθνικὲς Ὁμάδες Ἀνταρτῶν τοῦ Ναπολέοντος Ζέρβα καὶ ἐγκαταλείπει τὴν Ἀθήνα γιὰ τὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου. Δὲν ἄφησε καμιὰ περιγραφή τῆς ἐκεῖ ζωῆς του, ξέρω ὅμως ἀπὸ σκόρπιες διηγήσεις του πὼς ἔλαβε μέρος σὲ αἱματηρὲς ἐπιχειρήσεις στὴ Θεσπρωτία καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν Γερμανῶν βρέθηκε, ἀντάρτης ἀκόμη, στὴν Κέρκυρα ὅπου καὶ γνώρισε τὸν ἐκεῖ Ἔφορο Ἀρχαιοτήτων Γιάννη Παπαδημητρίου κατόπιν Γενικὸ Ἔφορο, ποὺ ἦταν μέλος τοῦ ΕΑΜ Κερκύρας. Θὰ ἦταν μιὰ περίεργη συνάντηση γιατί ὁ Παπαδημητρίου, παλιὸ μέλος τοῦ Κλάδου, εἶχε φιλικὲς σχέσεις μὲ τὸν δάσκαλο τοῦ Σπύρου, τὸν Σπυρίδωνα Μαρινᾶτο.

Τελείωσε ὁ πόλεμος, πέρασαν τὰ Δεκεμβριανὰ, τὰ σχολεῖα καὶ τὰ Πανεπιστήμια ἄρχισαν νὰ λειτουργοῦν. Ὁ Σπῦρος γύρισε πίσω στὶς αἴθουσες τῆς Φιλοσοφικῆς συνεχίζοντας τὶς σπουδές του. Τὸ πτυχίό ἔλαβε τὸ 1946. Μοῦ ἔχει διηγηθεῖ μάλιστα πὼς ἐξετάστηκε ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο Χατζῆ στὸ σπίτι του. Ὀπλισμένος ἀκόμη ὁ Σπῦρος, ὅπως καὶ ἀρκετοὶ μεγαλύτεροι συμμαθητές μου, προκάλεσε τρόμο στὸν Χατζῆ, ποὺ δὲν διακρινόταν γιὰ τὴ γενναιότητά του, ἢ ἐμφάνιση τοῦ Σπύρου. Ἐκεῖνα τὰ χρόνια ὑπῆρχε ἕνας πόλεμος ἐσωτερικός, ἐμφύλιος, καὶ ὁ Χατζῆς δικαιολογημένα δὲν ἤξερε τί νὰ ὑποθέσει καὶ πὼς νὰ φερθεῖ, ἔχοντας νὰ ἐξετάσει ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἕναν ὀπλισμένο καὶ ἀρειμάνιο φοιτητῆ.

Ὁ Σπῦρος μετὰ τὸ Ἀντάρτικο στρατεύτηκε γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ καὶ τὴ στρατιωτικὴ του θητεία. Καὶ τότε τοὺς ἐπιστήμονες ξεχνοῦσαν νὰ τοὺς ἀπολύσουν. Ἔμεινε χρόνια στὸν στρατὸ ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγός, χωρὶς νὰ παραμελεῖ τὴν ἀρχαιολογία. Μὲ τὴ στολὴ ἔλαβε μέρος στὸν διαγωνισμὸ πρόσληψης Ἐπιμελητῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ 1949, πέτυχε μαζί μὲ ἄλλους στρατευμένους ὅπως ὁ Στυλιανὸς Ἀλεξίου, ἀλλὰ δὲν διορίστηκε ἕως τὸ 1952 ποὺ ἀπολύθηκε ἀπὸ τὸ στρατό. Στὸ μεταξὺ διάστημα ὑπηρέτησε σὲ διάφορες ὑπηρεσίες καὶ

μονάδες και τελείωσε τὴ θητεία του στὰ γραφεῖα τῶν στρατηγῶν Στυλιανοῦ Κιτριλάκη, Κωνσταντίνου Δόβα καὶ Ἀλεξάνδρου Παπάγου.

Τὸ 1952 ἐλεύθερος ἀπὸ στρατιωτικὲς ὑποχρεώσεις τοποθετήθηκε στὴν Ἀκρόπολη Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων. Ἐφορος - Διευθυντὴς ἦταν ὁ Γιάννης Μηλιάδης (1895-1975), σημαντικὴ μορφή τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, πεζογράφος, ποιητὴς, κριτικὸς καὶ ἀρχαιολόγος, συμφοιτητὴς μὲ τοὺς Καρούζους καὶ τὸν Μαρινᾶτο, μαθητὴς ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι σύγχρονοί του τοῦ Χρήστου Τσουντα. Ὁ Μηλιάδης εἶχε ἐκλεγεῖ τὸ 1944 Ἐθνοσύμβουλος τῆς ΠΕΕΑ (Πολιτικὴ Ἐπιτροπὴ Ἐθνικῆς Ἀπελευθέρωσης), πὸ γνωστῆς ὡς «Κυβέρνησης τοῦ Βουνοῦ». Παρὰ τοὺς διαξιφισμοὺς μεταξὺ τους κατὰ τὴν πρώτη τους συνάντηση, τοὺς χώριζαν τὰ πολιτικὰ φρονήματα, ἡ συνεργασία τους ὑπῆρξε ἀρμονικὴ· ὁ Μηλιάδης ἦταν ἄνθρωπος καλός, συμπαθὴς καὶ αὐστηρὸς στὴν Ὑπηρεσία. Ἡ ἐποχὴ του ἔχει μείνει θρυλικὴ καὶ εἶναι πλῆθος οἱ ἱστορίες ποὺ κυκλοφόρησαν γιὰ τὴν τάξη ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Ἀκρόπολη, στὰ χρόνια του.

Ὁ Σπύρος ἐκτελοῦσε τὰ καθήκοντα τοῦ Ἐπιμελητῆ, ἐπίβλεψη χώρων, ἀνασκαφὲς στὴν Ἀθήνα, ποὺ δὲν μνημονεύω. Βρίσκονται ὅλες στὴν ἐργογραφία του καὶ στὸ ὑπόμνημά του πρὸς τὴν Ἀκαδημία.

Ἡ θητεία του στὴν Ἀκρόπολη τοῦ ἐπέτρεψε νὰ μελετήσῃ μὲ ἄνεση καὶ ὑπηρεσιακὴ εὐχέρεια τὰ μυκηναϊκὰ λείψανα ἐπάνω στὸν Βράχο καὶ ἀποτέλεσμα τῆς μελέτης του καὶ μικρῶν ἀνασκαφῶν ὑπῆρξε ἡ διδακτορικὴ του διατριβὴ *Ἡ Μυκηναϊκὴ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν* ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1962. Τέσσερις βιβλιοκρισίες, δύο τοῦ Oscar Broneer, τοῦ Hector Catling καὶ F. Schachermeyr χαρακτηρίζουν τὸ ἔργο τοῦ σαραντάχρονου τότε Σπύρου ὡς τὸ βασικὸ ἔργο γιὰ τὴ μυκηναϊκὴ Ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας, ὑπόδειγμα μεθόδου. Καὶ οἱ τρεῖς διάσημοι ἀρχαιολόγοι ἐπαινοῦν ἕνα ἄλλο προσὸν τοῦ Σπύρου: τὰ ὠραῖα σχέδια ποὺ κοσμοῦν τὸ βιβλίο, ἔργα δικά του. Καὶ σ' αὐτό, στὸ ἀνασκαφικὸ σχέδιο ὑπῆρξαν, ἐκεῖνος καὶ ὁ Τάκης Θεοχάρης, οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι ποὺ

σχεδίαζαν οι ίδιοι τις ανασκαφές τους με μακρινό πρόδρομο τὸν Βασίλειο Λεονάρδο (1857-1930).

Ἡ ὑπηρεσία του στὸν Κλάδο τερματίστηκε μετὰ δύο χρόνια τὸ 1954. Μετάθεσή του στὴν Κέρκυρα τὴν ὁποία δὲν ἀποδέχτηκε καὶ ἄλλοι λόγοι τὸν ὀδήγησαν σὲ παραίτηση ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία ἣ ὁποία ἔχασε ἓνα σημαντικό στέλεχός της. Ἡ Ὑπηρεσία ἀριθμοῦσε τότε 25 Ἐφόρους καὶ Ἐπιμελητές, σήμερα ξεπερνᾷ τὴ χιλιάδα. Δύο χρόνια μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ Σπύρου καὶ ἕως τὸ 1959 θὰ διοριστοῦν ἀκόμη 9 Ἐπιμελητές μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ὁμίλων καὶ τὰ μέλη τῆς Ὑπηρεσίας θὰ γίνουν 33 γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, λιγότερα καὶ ἀπὸ τῆς Ἀκαδημίας.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ δράση τοῦ Σπύρου δὲν διακόπηκε. Τὸ 1953 ἄρχισε τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου τῆς Περατῆς στὸ Πόρτο Ράφτη ποὺ κράτησε ἕως τὸ 1963. Κατὰ τὸ διάστημα 1954-1965 συνεργαζόταν μετὰ τὸν Σπυρίδωνα Μαρινᾶτο στὶς ἀνασκαφές του τῆς Μεσσηνίας. Τὰ δύο χρόνια 1955-1956 ἦταν βοηθὸς καὶ τοῦ Γεωργίου Μυλωνᾶ στὶς ἀνασκαφές Ἐλευσῖνος καὶ τὸ 1958-1975 συνεργάτης του στὶς ἀνασκαφές τῶν Μυκηνῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ποὺ εἶχαν ξαναρχίσει. Ἡ συνεργασία συνεχίστηκε κατὰ τὰ ἔτη 1984-1987 στὶς Μυκῆνες μετὰ τὸν Σπῦρο συνδιευθυντὴ τῶν ἀνασκαφῶν.

Κατὰ τὸ διάστημα 1972-1974 διετέλεσε συνεργάτης τοῦ Σπυρίδωνος Μαρινᾶτου στὴ φημισμένη ἀνασκαφὴ στὸ Ἀκρωτήρι Θήρας καὶ τὸ 1988, μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Γεωργίου Μυλωνᾶ ὀρίστηκε ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία Διευθυντῆς τῶν ἀνασκαφῶν στὶς Μυκῆνες τὶς ὁποῖες συνέχισε χωρὶς διακοπὴ ἕως τὸ 2013.

Ἀκόμη στὰ χρόνια 1979-1991 ὁ Σπῦρος Ἰακωβίδης ἀνεσκαψε, μετὰ διακοπές, τὴ μυκηναϊκὴ ἀκρόπολη τοῦ Γλαῦ, νησί στὴν ἀρχαιότητα, σήμερα στὸ μέσον τῆς πεδιάδας τῆς Κωπαΐδας, συνεχίζοντας καὶ ὀλοκληρώνοντας τὶς ἔρευνες τοῦ A. de Ridder (1894) καὶ τοῦ Ἰωάννου Θρεψιάδη (1955-1961).

Παράλληλα πρὸς τὶς ἀνασκαφικὲς καὶ δημοσιευτικὲς δραστηριότητές του δίδαξε σὲ διάφορα Πανεπιστήμια: τὰ

χρόνια 1970-1974 στο Καποδιστριακό, τὸ 1976-1977 στὰ Πανεπιστήμια τοῦ Marbourg καὶ τῆς Χαϊδελβέργης καὶ ἀπὸ τὸ 1978 ἕως τὸ 1991 διητέλεσε καθηγητὴς τῆς κλασικῆς ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πενσυλβάνιας, στὴ Φιλαδέλφεια τῶν Η.Π.Α.

Γιὰ τὴν περίοδο 1952-1991, περίπου 40 χρόνια, σὰς μίλησα πολὺ συνοπτικὰ μόνον γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξει κενὸ στὴ μνήμη σας ὡς πρὸς τὴν πορεία του τὴν ὁποία κάπως ἀναλυτικὰ ἐξέθεσα γιὰ τὰ ἕως τὸ 1944 χρόνια. Ἀπομένει τὸ σπουδαιότερο μέρος τῆς ζωῆς τοῦ Σπύρου Ἰακωβίδη καὶ ἡ δράση του ἕως τὶς 16 Ἰουνίου τῆς χρονιᾶς τούτης.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας στὶς ἀρχὲς τοῦ 1828 στὸν περίφημο προτρεπτικὸ του λόγο πρὸς τὸν τριαντάχρονο χρυσοτυμένον Γεώργιο Μαυρομιχάλη, δευτερότοκο γιὸ τοῦ Πετρόμπεη καὶ δολοφόνου τοῦ Κυβερνήτη στὶς 27 Σεπτεμβρίου 1831, εἶχε εἰπεῖ ἐκείνη τὴ φράση πού ἰσχύει πάντα: «δὲν ζῆ ὁ ἄνθρωπος, ζῆ τὸ ἔργον του». Ὁ Σπῦρος δὲν εἶναι ἀνάμεσά μας, ἐδῶ μπροστά μου πού ἀνταλλάσσαμε νοήματα, ζεῖ στὶς ἀναμνήσεις μου πού θὰ χαθοῦν μαζί μου ἀλλὰ θὰ ζεῖ εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔργο του τὸ στέρεο, πού μᾶς ἄφησε καὶ τὸ βρίσκουμε στὴ βιβλιοθήκη μας καὶ σ' ὅλες τὶς βιβλιοθήκες τῶν ἀρχαιολόγων. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι μεγάλο, πρωτότυπο καὶ πρωτοπόρο.

Τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Περατῆς ἡ δημοσίευση ἔγινε τὸ 1969-1970 καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς μεγαλόσημους τόμους. Θέμα της εἶναι 219 τάφοι πού ἔδωσαν 2000 ἀγγεῖα καὶ πολλὰ ἄλλα κτερίσματα. Δὲν θὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὰ εὐρήματα ἀλλὰ πρῶτον μὲ τὸ ὅτι ἡ μελέτη του αὐτὴ μᾶς χάρισε μιὰ νέα χρονολογικὴ περίοδο τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, αὐτὴν πού ὁ Ἰακωβίδης ὀνόμασε Ὑστεροελλαδικὴ ΙΙΙΓ περίοδο (1190-1075), ἓνα διάστημα 115 χρόνων περίπου, καὶ δεύτερον ὅτι κατὰ τοὺς λόγους του «ὁ μυκηναϊκὸς κόσμος πέρασε στὸ τέλος του ἀπὸ μιὰ περίοδο μαρασμοῦ καὶ βαθμιαίας παρακμῆς, χωρὶς ἐνδείξεις ἀπότομων ἢ βιαίων μεταβολῶν». Οἱ κριτικὲς ὑπῆρξαν ἐνθουσιώδεις. Ὁ Melvin Popham ἀφοῦ παينέψει ἀπροκάλυπτα τὴ μέθοδο τῆς ἀνασκαφῆς χαρακτηρίζει τὴ

δημοσίευση ως «τὴ μέγιστη τιμὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης». Τὸ ἴδιο ἐνθουσιώδεις εἶναι καὶ οἱ ἄλλοι διάσημοι κριτικοί, ἢ Helen Waterhouse, ὁ Fritz Schachermeyr καὶ ὁ εἰδικότατος V. R. d' A. Desborough.

Τὸ 1973 ὄντας καθηγητὴς στὸ Καποδιστριακὸ δημοσίευσε ἕνα βιβλίο μὲ τίτλο *Αἱ μυκηναϊκὰ ἀκρόπολεις* μὲ τὸ ὁποῖο περιέγραφε καὶ ἀνέλυε τὴ σημασία καὶ τὸν σκοπὸ αὐτῶν τῶν ὄχυρῶν συγκροτημάτων τῶν Μυκηναίων. Τὸ ἴδιο βιβλίο μεταφρασμένο στὰ ἀγγλικά ἐπαυξημένο ἐκδόθηκε τὸ 1983 στὸ Ἐξωτερικὸ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελεῖ τὸ κύριο ἐργαλεῖο γιὰ τὴ μελέτη αὐτῶν τῶν φημισμένων ὄχυρῶν ὅπως ἡ Τίρυνς, οἱ Μυκῆνες, ἡ Ἀθήνα, ὁ Γλᾶς καὶ τώρα ἡ Μιδέα. Τοῦ εἶχα ζητήσει νὰ τὸ ἐπανεκδώσει ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀλλὰ εἶχαν προτεραιότητα οἱ Μυκῆνες.

Ἡ δημοσίευση τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Γλᾶ ἐκτείνεται σὲ τρεῖς τόμους. Ὁ πρῶτος τοῦ 1989 ἀφορᾷ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς Ἰωάννου Θρεψιάδη ποῦ πέθανε πρόωρα. Ὁ δεῦτερος τόμος ἐκδόθηκε τὸ 1998 μὲ τὸν τίτλο *Γλᾶς II* καὶ περιέχει τὰ ἀποτελέσματα τῆς δικῆς του ἀνασκαφῆς. Ἕνας τρίτος τόμος στὰ ἀγγλικά ἐκδόθηκε τὸ 2001 καὶ ἀποτελεῖ τὴ σύνθεση ὅλων τῶν ἀνασκαφῶν ποῦ εἶχαν γίνει στὴ μυκηναϊκὴ αὐτὴ ἀκρόπολη καὶ περιλαμβάνει ὅλα τὰ στοιχεῖα, τὶς πληροφορίες καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς τριπλῆς πολυετοῦς ἔρευνας, ἔργο πολύτιμο γιὰ τοὺς ξένους ποῦ δὲν μαθαίνουν πλέον ἑλληνικά.

Δύο χρόνια ἀργότερα, τὸ 2003, ὁ Σπῦρος Ἰακωβίδης μᾶς ἔδωσε, σὲ συνεργασία μὲ τὴν Elisabeth French, κόρη τοῦ Alan Wace, ἕνα μοναδικὸ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία ἔργο, τὸν *Ἀρχαιολογικὸ Ἄτλαντα τῶν Μυκηναίων* στὰ ἀγγλικά. Τὸ ἔργο αὐτὸ σᾶς τὸ παρουσίασα στὶς 17 Φεβρουαρίου 2005 καὶ εἶναι πρωτοπόρο διεθνῶς γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ του ἐνημέρωση καὶ ἀκρίβεια καὶ τὴ χαρτογραφικὴ του τελειότητα καὶ βεβαίως τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ αὐτοῦ τοῦ εἴδους.

Τρία χρόνια μετὰ τὸν *Ἄτλαντα*, τὸ 2006, ὁ Σπῦρος γύρισε στὸ πρῶτο τοῦ ἔργο, τὴ Μυκηναϊκὴ Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ ἔργο ἐξαντλημένο ἀπὸ χρόνια μεταφράστηκε ἀγγλικά,

πλουτίστηκε με νέες φωτογραφίες και σχέδια και παραδόθηκε στους ειδικούς ανανεωμένο και συγχρονισμένο, πάντα ἀγέραστο.

Τὴν ἴδια χρονιά 2006 ἐκδόθηκε ὁ πρῶτος τόμος τῆς σειρᾶς τῆς δημοσίευσης τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Μυκηνῶν πού ὑπολόγιζε ὅτι θὰ ἐκτεινόταν σὲ ἕξι ἢ ὀκτώ. Θὰ περιεῖχε τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν στὶς Μυκῆνες τοῦ Γεωργίου Μυλωνᾶ καὶ τῶν δικῶν του. Ὁ γενικὸς τίτλος εἶναι: *Ἀνασκαφές Μυκηνῶν* καὶ ὁ εἰδικὸς τίτλος τοῦ πρώτου: *Ἡ βορειοδυτικὴ συνοικία*. Πρόκειται γιὰ τὴ συνοικία ἀνατολικῶς καὶ πίσω ἀπὸ τὴν Πύλη τῶν Λεόντων ἐρευνημένη πρῶτα ἀπὸ τὸν Χρῆστο Τσοῦντα καὶ ὀλοκληρωμένη ἢ ἀνασκαφῆ καὶ μελέτη τῆς ἀπὸ τοὺς δύο διαδόχους του. Ὁ δεύτερος τόμος εἶναι ἔργο τῆς συνεργατίδος του Δέσποινας Δανιηλίδου καὶ ἔχει τίτλο: *Τὸ Ἐργαστήριον τῶν Μυκηνῶν*. Ὁ τρίτος τόμος γραμμένος ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ συνεργάτες του τιλοφορεῖται *Ἡ Νοτιοδυτικὴ Συνοικία* καὶ ὁ τέταρτος πού κυκλοφορεῖ αὐτὲς τὶς μέρες φέρει τὸν ἰδιαιτέρο τίτλο *Ἡ οἰκία στὶς Πλάκες*.

Ἕνα ἀκόμη βιβλίον τοῦ Σπύρου πού εἰτοιμάζεται αὐτὸ τὸν καιρὸ ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀφορᾷ τὶς ἀνασκαφές τοῦ δασκάλου του Σπυρίδωνος Μαρινάτου καὶ ἔχει τίτλο *Ἀνασκαφαὶ Μεσσηνίας*. Λέω «Ἀνασκαφαί», γιατί ὅπως εἶχαμε καταλήξει μὲ τὸν Σπῦρο, ὁ Μαρινάτος δὲν θὰ δεχόταν ποτὲ τὸν τίτλο «Ἀνασκαφές». Θὰ περιέχει πλῆθος ἐξαίρετων σχεδίων τοῦ Σπύρου τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐκπονηθεῖ τὰ χρόνια τῶν ἀνασκαφῶν αὐτῶν ἀλλὰ δὲν δημοσιεύτηκαν ποτέ. Ἐλπίζω νὰ σᾶς παρουσιάσω τὰ δύο τελευταῖα πού τυπώνονται, πολὺ σύντομα, ἔργα δύο ἐπιφανῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας μας, δασκάλου καὶ μαθητῆ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βιβλία, πού δὲν τὰ μνημόνευσα ὅλα, εἶναι πλῆθος, πολλὲς δεκάδες, οἱ εἰδικὲς ἀρχαιολογικὲς μελέτες του, ὅλες γιὰ τὸν μυκηναϊκὸ κόσμον, μὲ μόνη ἐξαίρεση μία στὰ *Ἀρχαιολογικὰ Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν* γιὰ τὴ μελανὴ βαφή τῶν ἀγγείων τῆς κλασικῆς ἐποχῆς.

Τὴν τελευταία του ὁμιλία μὲ τίτλο *Ὁ Γεώργιος Μυλωνᾶς στὶς Μυκῆνες* μὲ τὴν ὁποία σκιαγραφοῦσε τὴ συμβολὴ τοῦ

δασκάλου του στὸν διαχωρισμὸ τῶν φάσεων οἰκοδόμησης ἑνὸς μέρους τῆς ἀκρόπολης τῶν Μυκηνῶν, ἐπρόκειτο νὰ τὴν πεῖ στὶς 31 Μαΐου 2013. Ἡ ξαφνικὴ ἀσθένειά του τὸν ἐμπόδισε νὰ ἔλθει στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία καὶ ἡ ὁμιλία διαβάστηκε ἀπὸ τὸν ὁμιλούντα.

Μιὰ σύντομη ἀλλὰ περιεκτικὴ καὶ πρωτότυπη ὁμιλία του δὲν εἶναι πολὺ γνωστὴ, γιατί ἔγινε στὴν Κύπρο στὶς 6 Μαΐου 2008, ὅταν ἀναγορευτὴκε ἐπίτιμος διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς πατρίδας τοῦ πατέρα του καὶ τυπώθηκε σὲ μικρὸ τεῦχος δύο χρόνια ἀργότερα. Ὁ τίτλος τῆς εἶναι *Μυκηναῖοι λαϊκοὶ ζωγράφοι* καὶ τὸ συμπέρασμά της εἶναι πὼς στὰ μυκηναϊκὰ χρόνια ὑπῆρχε μιὰ «κατηγορία τεχνιτῶν μὲ περιορισμένες ἱκανότητες, ἕνα εἶδος πλανοδίων λαϊκῶν ζωγράφων, ποὺ ἀναλάμβαναν νὰ εἰκονογραφήσουν τὶς κατοικίες, τὶς ἀποθήκες, καὶ γενικῶς τὰ κτίσματα τῶν ἀπλῶν πολιτῶν», κάτι ποὺ τὸ διαπιστώνουμε ἰδιαίτερα κατὰ τὸ τέλος τῆς τουρκοκρατίας στὴ Θεσσαλία ἢ στὰ νησιά τοῦ βορείου Αἰγαίου.

Ἐπειτα ἀπὸ 15 χρόνια διδασκαλίας στὸ Ἐξωτερικόν, κυρίως στὶς Η.Π.Α., ὁ Σπῦρος Ἰακωβίδης γύρισε ὀριστικὰ στὴν Ἑλλάδα. Στὶς 13 Ἰουνίου 1991 ἡ Ὀλομέλεια τὸν ἐξέλεξε τακτικὸ μέλος τῆς καὶ ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή θὰ ἀποτελέσει ἕναν ἀπὸ τοὺς πλέον συνεπεῖς Ἀκαδημαϊκοὺς. Εἶναι γνωστὲς στοὺς ἐδῶ συναδέλφους οἱ ὑποχρεώσεις καὶ τὰ καθήκοντα ποὺ πρέπει συνεχῶς νὰ ἐκπληρώνουν. Ἀνέλαβε ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐποπτεία τοῦ Κέντρου Ἀρχαιότητος. Κατὰ τὸ 1994 καὶ τὸ 2011 ἦταν Πρόεδρος τῆς Τάξεως, κατὰ τὸ διάστημα 2000-2003 διετέλεσε Γραμματεὺς ἐπὶ τῶν Πρακτικῶν, τὸ 2004 ἦταν Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια, ἀπὸ τὸ 1991 ἕως τὸ 2013 ἐκφώνησε πλῆθος ἀνακοινώσεων, ἐπισήμων λόγων, ὁμιλιῶν, παρουσιάσεων καὶ προσφωνήσεων, ἔκανε εἰσηγήσεις γιὰ τὴν ἐκλογή νέων μελῶν καὶ γιὰ τὴν ἀπονομὴ διακρίσεων. Ὅλα αὐτὰ γίνονταν χωρὶς νὰ παραμερίζει τὴν ἀνασκαφικὴ καὶ συγγραφικὴ ἐργασία του ποὺ τοῦ ἀπορροφοῦσε κάθε ἐλεύθερο χρόνο του. Ὡς Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας ὑπῆρξε ἄσφογος, καὶ προσπαθοῦσε μὲ τέχνη καὶ ἠπιότητα νὰ μετριάξει τὴ φλυαρία μερικῶν ἢ ὅποια τὸν ἐξόργιζε.

Συχνά από τὰ ἔδρανα τῶν Ἀκαδημαϊκῶν ὑπενθύμιζε στοὺς Προέδρους ὅτι δὲν ἐκτελοῦσαν σωστὰ τὰ καθήκοντά τους ἀφήνοντας τοὺς ὁμιλητὲς νὰ ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ θέμα τῆς συζήτησης ἢ μὲ κοφτὲς φράσεις λίγων δευτερολέπτων ἐξέφραζε, πολλὲς φορές μὲ ἀξιωματικὸ τρόπο, τὴ γνώμη του γιὰ κάποιο θέμα καὶ συνήθως ἦταν ἡ σωστή.

Στὴν Ἀκαδημία μὲ παρώτρυνε ὁ Σπῦρος νὰ ὑποβάλω ὑποψηφιότητα τὸ 1999. Ἐδῶ πρέπει νὰ εἰπῶ ὅτι τὸν εἶδα γιὰ πρώτη φορά τὸ 1953, ὅταν ἦμουν φοιτητὴς καὶ ἐκεῖνος βοηθὸς τοῦ Μαρινάτου στὶς ἀνασκαφὲς στὰ Βολιμίδια τῆς Μεσσηνίας. Τὸν ξαναεἶδα στὴν ἀνασκαφὴ τῆς Περατῆς τὸ 1960 ὅταν τὸν ἐπισκέφθηκα ὡς ἐπόπτης-Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοσιτήτων. Οἱ ρόλοι μας εἶχαν ἀντιστραφεῖ. Ἀντιπροσώπευα τὴν Πολιτεία ἐνῶ ἐκεῖνος ἦταν πλέον ιδιώτης ἀντὶ γιὰ Ἔφορος καὶ Προϊστάμενός μου, ἂν εἶχε μείνει στὴν Ὑπηρεσία.

Τὰ χρόνια ἐκεῖνα, ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '60, βρισκόμασταν σὲ ἀντίθετη παράταξη, ὄχι κομματικὴ ἀλλὰ ἀρχαιολογικὴ. Ἐκεῖνος ἦταν φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ Μαρινάτου, ἐγὼ μὲ τὸ μέρος τῶν Ἐφόρων πού ἀπομάκρυναν τοὺς καθηγητὲς ἀπὸ τὴ διοίκηση τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας. Τότε, σὲ ἀντίθεση μὲ σήμερα, οἱ πολιτικοὶ καὶ τὰ κόμματα δὲν ἀναμιγνύονταν στὰ πράγματα τῆς Ὑπηρεσίας ἢ ὁποῖα καθόριζε μόνη τὴν ἐπιστημονικὴ πολιτικὴ τῆς. Κυριαρχοῦσε ἡ γνώμη τῶν Ἐφόρων. Ὅταν ξαναβρεθῆκαμε μόνιμα πλέον, ἐκεῖνος ἀνασκαφέας τῶν Μυκηνῶν τὸ 1988 κι ἐγὼ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ὅλες οἱ ἀντιθέσεις μας, ἰδεολογικὲς-ἐπιστημονικὲς, εἶχαν σβῆσει. Ἄρχισε ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή ἡ σταθερὴ φιλικὴ συνεργασία μας πού συνεχίστηκε καὶ μέσα στὴν Ἀκαδημία. Κι ὅσες, λίγες φορές, ὑπῆρξε ἀντίθεση ἀπόψεων ὄχι γιὰ πράγματα καὶ ιδέες ἀλλὰ γιὰ πρόσωπα, ἡ ἀντίθεση δὲν ἐκδηλωνόταν. Τελικὰ συμφωνούσαμε πὼς ἡ νικήτρια ἄποψη ἦταν ἡ σωστή.

Ἄρκετὲς φορές τὸν εἶχα παρακαλέσει νὰ γράψει ἓνα ἀπομνημόνευμα τῆς ἀρχαιολογικῆς σταδιοδρομίας του. Μ' ἐνδιέφεραν τὰ ὅσα ἀρχαιολογικὰ εἶχε ἰδεῖ καὶ ἀκούσει κυρίως τὰ χρόνια τοῦ πολέμου. Δὲν τὸ ἔκανε ἀλλὰ μιλώντας

στις 26 Ὀκτωβρίου 2012 στήν έκπομπή «Στὰ ἄκρα» τῆς κρατικῆς τηλεόρασης, διηγήθηκε τὶς ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὴν ἔκρηξη τοῦ πολέμου, τὴν ἀπόκρυψη τῶν ἀρχαίων, τὶς κομματικές φοιτητικές ἀντιθέσεις κατὰ τὴν Κατοχή, τὰ ἰδιαίτερα μαθήματα τοῦ Μαρινάτου, ὅπου γιὰ νὰ τὰ ἀκούσει πῆγαινε στὸ τέρμα Πατησίων μὲ τὰ πόδια. Περιέγραψε τὸν Μαρινᾶτο μὲ τὴ στολή τοῦ Ταγματάρχη κατ' ἀπονομὴν καὶ ἀποκάλυψε κάτι ἄγνωστο, ὅτι μετὰ τὴν ἀπόκρυψη τῶν ἀρχαίων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, ὁ Otto Welter ὀργάνωσε ἀρχαιολογικὸ συνέδριο ὅπου μίλησαν οἱ τότε μεγάλοι τῆς ἀρχαιολογίας στήν Ἀθήνα, κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν ὑπάρχει καμιά πληροφορία. Στὴν ἴδια έκπομπή διηγήθηκε μὲ χιοῦμορ πὼς ἤθελε νὰ γίνεῖ ἀρχαιολόγος ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν τεσσάρων ἐτῶν, κάτι εὐλογο ὅταν ὑπῆρχε ἔντονη ἢ ἀνάμνηση τοῦ προπάππου καὶ συχνὴ ἢ παρουσία τῆς Σοφίας καὶ τοῦ Ἐρνέστου Pfuhl.

Ἀνήκει στὶς δικές μου ἀναμνήσεις ἓνα του τηλεφώνημα τὶς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Μαΐου. Ἄρχισε μὲ τὴ φράση «Τὸ διάβασα ὅλο». «Ποιὸ» τὸν ρώτησα, καὶ μοῦ ἀπάντησε: «Τὸ βιβλίο σου, τὸ *Πρόχειρον*, καὶ μοῦ θύμισες πράγματα πὸ ἐῖχα ξεχάσει καὶ ἔμαθα ἄλλα πὸ δὲν ἤξερα». Εἶχε τὴν ὑπομονὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον νὰ διαβάσει χίλιες καὶ πλέον σελίδες, ὅπου ἔβρισκε πράγματα πὸ ἔζησε καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα παθιάστηκε καὶ ξανάδε τὸν ἑαυτό του μὲ τὰ ἄλλα, ὁμήλικα μέλη τοῦ Κλάδου, φίλους καὶ συνεργάτες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους. Μετὰ τὸν διαγωνισμὸ τοῦ 1949 ἀκολούθησαν ἀκόμη οἱ σειρὲς τοῦ '50 μὲ τὸν Τάκη Θεοχάρη καὶ τὸν Χρῦσανθο Χρήστου, τοῦ '51 μὲ τοὺς δυὸ Νίκους, τὸν Δρανδάκη καὶ τὸν Γιαλούρη, ἄλλη μία τοῦ '56 καὶ τέλος τοῦ '59, ἡ δική μου.

Ὁ Σπῦρος Ἰακωβίδης ἀποτελεῖ μία περίπτωση τοῦ ἀρχαιολογικοῦ πάθους τῶν γενεῶν τοῦ παρελθόντος. Σήμερα τὰ πράγματα εἶναι ἐντελῶς διαφορετικά. Τὸ πάθος αὐτὸ τὸ περιγράφει πολὺ παραστατικὰ ἓνα ἐπιφανέστατο μέλος τῆς Ἀκαδημίας μας, ὁ Χρῆστος Καροῦζος, τὸν ὁποῖο ὁ Σπῦρος δὲν συμπαθοῦσε ἀλλὰ βαθύτατα ἐκτιμοῦσε. Ὁ Σπῦρος παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία καὶ ἀκολούθησε πανεπιστη-

μιακό στάδιο αλλά ή έπαφή με τ' αρχαία πού είχε όντας Έπιμελητής τοῦ είχε δημιουργήσει μέσα του, όπως καί στα άλλα μέλη τοῦ Κλάδου στο παρελθόν, πάθος για τα μνημεία. Ο Καροῦζος τὸ είχε παρατηρήσει σὲ όσους είχαν εγκαταλείψει τὴν Ὑπηρεσία για πανεπιστημιακές καὶ άλλες θέσεις καὶ είχε γράψει πὸς «ή αρχαιολογία σὴν Ἑλλάδα έχει – όχι τυχαία – τὸ ιδιαίτερο προνόμιο, ὅτι ή επιστημονική έρευνα εἶναι στενά καὶ ἀξεδιάλυτα δεμένη με τὴν ἀδιάκοπη ἀναστροφή με τα αρχαία. Ἐξω ἀπὸ αὐτά δὲν ὑπάρχει σωτηρία για τὸν Ἑλληνα έρευνητή - - - Ὅσοι «ἀλλάζουν σαμάρι» δηλαδή φεύγουν ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία για τὸ Πανεπιστήμιο «ἐπιδιώκουν με μανία νὰ κάνουν καὶ ὕστερα ἀνασκαφές» γιατί, συνεχίζω ἐγώ, σὴν νέα τους ζωή, τοῦ γραφείου, τῆς αἴθουσας διδασκαλίας, τοὺς λείπει ή έπαφή με τ' αρχαία, με τὸ νέο εὔρημα πὸς σοῦ θέτει προβλήματα καὶ ή λύση τους εἶναι ή ἀνασύσταση ἑνὸς μέρους τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Τὸ έργο τοῦ Σπύρου Ἰακωβίδη αὐτὸ ἀποδεικνύει. Ἐνῶ δημιούργησε καὶ μόρφωσε πολλοὺς ἀξιόλογους μαθητές, σήμερα ὄριμους ἀρχαιολόγους, ἐκεῖνο πὸς τὸν κατατάσσει στοὺς μεγάλους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας εἶναι τὸ ἀνασκαφικὸ καὶ ἐρμηνευτικὸ έργο του. Ὁ Γλαῦς πὸς μᾶς ἀποκάλυψε τὴν πραγματική του μορφή, ή Περαιτή με τὴν ὁποία διάλυσε πλάνες, οἱ Μυκῆνες, ή θητεία του κοντὰ στοὺς δασκάλους του, τὸν Μαρινᾶτο καὶ τὸν Μυλωνᾶ, ὅλα ἀποδεικνύουν τὸ πάθος για τὸ ὁποῖο γράφει ὁ Καροῦζος, ὅτι για τὸν ἀρχαιολόγο μόνη σωτηρία εἶναι τα αρχαία καὶ ή ἀδιάκοπη ἀναστροφή μ' αὐτά. Καὶ ὁ Σπῦρος Ἰακωβίδης, δάσκαλος, συνάδελφος, φίλος, ἔμεινε πιστὸς στ' αρχαία ὡς τὴν ὕστατη στιγμή του. Ἡ ἀπουσία του μᾶς θλίβει, μᾶς πληγώνει καὶ για μᾶς τοὺς παλιοὺς τοῦ Κλάδου θὰ εἶναι μόνιμα αἰσθητὴ καὶ πάντα θὰ δημιουργεῖ τὴ νοσταλγία τοῦ χαμένου συντρόφου.

Σᾶς μίλησα σύντομα για ἕναν μεγάλο τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας πὸς τίμησε τὴν Ἀκαδημία με τὸ ἦθος καὶ τὴν ἐπιστημοσύνη του. Ἀρκετῶν ἐδῶ μέσα ὑπῆρξε δάσκαλος, άλλων φίλος καὶ συνεργάτης. Ὅλοι θὰ κρατήσουμε ὡς τὸ τέλος μας τὴν εὐεργετική θύμησή του. Ὅταν κι ἐμεῖς

φύγουμε καὶ ὁ Σπῦρος Ἰακωβίδης θὰ εἶναι γιὰ τοὺς νεώτε-
ρους ἓνα ὄνομα, θὰ ζεῖ τὸ ἔργο του, ἐκεῖνο ποὺ ὁ Κυβερνήτης
εἶχε πεῖ στὶς μαῦρες ὥρες τοῦ 1828: «Δὲν ζῆ ὁ ἄνθρωπος, ζῆ
τὸ ἔργον του, καρποφορεῖ, ἂν ὁ διοικητὴς εἶναι δίκαιος». Καὶ
ὁ Σπῦρος ἦταν δίκαιος γιὰτὶ ὑπηρετήσε ἀνιδιοτελῶς τὴν ἐπι-
στήμη, δηλαδὴ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν Ἑλλάδα.

B.X.Π.

οὐ πάνυ γε ράδιόν ἐστιν εὐρεῖν ἔργον ἐφ' ᾧ
οὐκ ἂν τις αἰτίαν ἔχοι. χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι
ποιῆσαι ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν, χαλεπὸν δὲ
καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντα μὴ ἀγνώ-
μονι κριτῇ περιτυχεῖν.

Ξενοφ. Ἀπομν. 2, 8, 5

ΚΛΟΠΗ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ 1938

Ανατομία μιας μικρής κοινωνίας

Το 1938 ήταν περίοδος μεγάλης αναταραχής για την Ευρώπη μια και ήταν σίγουρο πλέον ότι ο Hitler είχε αποκτήσει μεγάλη δύναμη. Στην Ελλάδα επικρατούσε μεν τάξις, αλλά η χώρα αντιμετώπιζε οικονομικά προβλήματα και κοινωνικούς διχασμούς. Τον Αύγουστο του 1936, ένα αιματηρό κίνημα απεργιών στην Θεσσαλονίκη είχε οδηγήσει τον Βασιλέα και τον πρωθυπουργό Ιωάννη Μεταξά να κηρύξουν στρατιωτικό νόμο¹.

Στο Ηράκλειο όμως η ζωή συνεχιζόταν κανονικά. Διευθυντής του μουσείου ήταν ο Νικόλαος Πλάτων ο οποίος είχε δεχθεί τον Σπυρίδωνα Μαρινάτο όταν ο τελευταίος διορίστηκε Γενικός διευθυντής Αρχαιοτήτων και μεταφέρθηκε στην Αθήνα το 1937. Σημειώτεον ότι ο Μαρινάτος είχε υποδείξει τον Πλάτωνα ως μόνιμο αντικαταστάτη του, όπως φαίνεται από επιστολή του, στην οποία του λέει ότι τον θεωρεί ως τον πλέον κατάλληλο για το Μουσείο Ηρακλείου και ότι θα τον υποστήριζε όσο περνούσε από το χέρι του². Αυτό είναι αξιοσημείωτο επειδή ήταν γνωστό και στην τοπική κοινωνία του Ηρακλείου η οποία θεωρούσε Πλάτωνα και Μαρινάτο ως ομάδα.

Βοηθός του Πλάτωνα ορίστηκε ο νεαρός αρχαιολόγος Χρήστος Πέτρου από τα Καλύβια Αττικής, «άριστο παιδί» όπως τον χαρακτήρισε ο Μαρινάτος. Ο Πέτρου είχε τοποθετηθεί στην Κρήτη από την Μέση Εκπαίδευση αλλά καθώς εξελίχθηκαν τα πράγματα αργότερα του βγήκε σε κακό.

Αυτή η αλλαγή από τον ένα διευθυντή στον άλλο συνέπεσε και με μια άλλη πιο σοβαρή. Ο Μαρινάτος είχε καταφέρει να πείσει την κυβέρνηση να κτίσει καινούργιο μουσείο στο Ηράκλειο, αφού το παλαιό κτήριο (σχεδιασμένο από τον W. Dörpfeld) ήταν έτοιμο να καταρρεύσει μετά από τους διαδοχικούς σεισμούς του 1926, 1930 και 1935³. Χρειάστηκαν τεράστιες προσπάθειες και συγκρούσεις με τοπικούς φορείς

για να βρεθεί ο κατάλληλος χώρος, αλλά τελικά ο Μαρινάτος πέτυχε την ανέγερση καινούργιου κτηρίου με αρχιτέκτονα τον Πάτροκλο Καραντινό. Για τα εγκαίνια του νέου μουσείου έπρεπε να μεταφερθούν εκατοντάδες κιβώτια με ευρήματα στο καινούργιο κτήριο, γεγονός το οποίο βοήθησε στην εκτέλεση της πιο πρωτότυπης και διαβολικής κλοπής στην ιστορία της Κρητικής αρχαιολογίας. Τα γεγονότα δεν είναι γενικά γνωστά και θα περιγραφούν με λεπτομέρειες που προκύπτουν από τα αρχεία Σπυρίδωνος Μαρινάτου. Και επειδή ο κυρίως αυτουργός παρέμεινε σκοτεινός, ο Μαρινάτος κράτησε όλη την αλληλογραφία για το θέμα αυτό σε ειδικό φάκελο.

Ένα πρωινό το 1938, ένα μόλις χρόνο πριν ξεσπάσει ο πόλεμος στην Ευρώπη, ο Νικόλαος Πλάτων παρατήρησε ότι έλειπε από την προθήκη ένα μικρό ελαφάκι χρυσό, μια «δορκάς», όπως την ονόμαζαν. Του ήταν αδύνατο να εντοπίσει το κόσμημα, ακόμα και μετά από εξονυχιστικές έρευνες σε συρτάρια και κιβώτια. Η λεπτομερής έρευνα απέδειξε κάτι ακόμη πιο σοβαρό: έλειπαν και νομίσματα και τουλάχιστον δεκαπέντε σφραγιδολίθοι. Στέλνει τότε τηλεγράφημα στον Μαρινάτο και, αμέσως μετά, και εκτεταμένη επιστολή.

«Δυστυχώς η κατάσταση εξελίχθη, όπως θα πληροφορηθήκατε και από το τηλεγράφημά μου, εις αυτόχρημα τραγικών. Είναι αφάνταστος η οδύνη την οποίαν αισθανόμεθα και εγώ και ο κ. Πέτρου.... Είχα πάντα, όσο μικρή και αν ήταν μια ελπίδα ότι θα ευρίσκοντο μετατοπισμένοι οι σφραγιδολίθοι... Δυστυχώς τώρα μετά το τέρμα του ελέγχου των σφραγιδολίθων δέον να ορίσωμεν οριστική την κλοπήν δεκαπεντάδος σφραγιδολίθων σχεδόν κατά κανόνα εκ σκληρών λίθων, μεγάλων και λίαν ενδιαφερόντων. Η τοιαύτη προτίμησις καθιστά αδιαμφισβήτητον και το γεγονός της κλοπής των. Η μόνη δυνατή υπόθεσις, ότι Εσείς τους είχατε τοποθετήσει κάπου προσωρινώς, μετά από επιμελή έρευνά μας αποδεικνύεται αβάσιμος»⁴.

Η υπόθεση αναφέρθηκε στην εισαγγελία. Ο Πλάτων, ο Πέτρου, καθώς και ο αρχιφύλακας με το όνομα Ι. Παντουβά-

κης ανακρίθησαν αμέσως. Ο Πλάτων εξέθεσε τις υποψίες που είχε για την ταυτότητα του κλέπτη ή κλεπτών και είπε ότι επρόκειτο περί ανθρώπων που όχι μόνον γνώριζαν καλά το μουσείο αλλά παραδόξως και την επιστημονική αξία των σφραγιδολίθων. Μετακινούσαν δε τα ευρήματα από προθήκη σε προθήκη για να μην φαίνονται τα κενά μεταξύ των ευρημάτων.

«Ως έχουν τα πράγματα απεδείχθη πασιφανώς ότι η εγκληματική πράξις έγινε υπό προσώπου ή προσώπων ανηκόντων εις την αρχαιολογικήν υπηρεσίαν όντων εν γνώσει της αξίας των υπεξαχθέντων. Ορισμένες αντικαταστάσεις ή μάλλον αλλαγές από προθήκη σε προθήκη προφανώς έγιναν διά να εξαπατήσουν τους προϊσταμένους (λειπομέρειες θα σας αναπτύξω όταν έλθετε). Ως προς τον χρόνον της κλοπής των σφραγιδολίθων όλες αι ενδείξεις αις συγκέντρωσα πείθουν ότι η κλοπή έγινε προ της μεταφοράς εις το νέον μουσείον»⁵.

Ο Πλάτων αναφέρει επίσης ότι ο δράστης πρέπει να ενήργησε μόνος του την νύχτα και ότι διέπραττε τις μετακινήσεις με την ησυχία του, αφαιρώντας επίλεκτους σφραγιδολίθους. Ποιος όμως είχε κλειδιά των προθηκών καθώς και της εξωτερικής πόρτας; Ο Πλάτων γράφει: «Αι υπόνοιαι μου έχουν στραφεί τώρα εις τον αρχιφύλακα Παντουβάκη ο οποίος θα είχε ως συνεργάτη τον Σπανουδάκη τουλάχιστον ως προς το κόσμημα της δορκάδος.»

Όμως η επόμενη φράση της επιστολής Πλάτωνος πρέπει να προξένησε μεγάλη ανησυχία στον Μαρινάτο. «Φαίνεται ότι ο Παντουβάκης διαισθανόμενος τας μεγάλας ευθύνας που τον βαρύνουν κατέθεσε κληθείς εις την ανάκρισιν ορισμένα πράγματα με σκοπόν προφανώς να στρέψει την προσοχήν της ανακρίσεως εναντίον σας. Αυτός ο άνθρωπος είναι ικανός για όλα!!! Θεωρώ ότι είναι απαραίτητον να έλθετε αμέσως και να διοργανώσετε διοικητικόν έλεγχον»⁶.

Προσθέτει δε ότι αστυνομική έρευνα στις οικίες Σπανουδάκη και Παντουβάκη δεν απέδωσε τίποτα. Και αυτό το γεγονός ενίσχυσε τις υποψίες του ανακριτού κατά του Μαρινάτου.

Σπυρίδων Μαρινάτος, 1936.

Εκτενέστατο γράμμα από τον Χρήστο Πέτρου στον Μαρινάτο περιγράφει περίπου την ίδια κατάσταση.

«Αυτό που έγινε είναι πρωτοφανές και υπερβαίνει ως προς την μεθοδικότητα της οργανώσεως, την θρασύτητα της εκτελέσεως και τα μέτρα προφυλάξεως κατά ενδεχομένης αποκαλύψεως πάσαν άλλην προηγούμενην περίπτωσηιν..... Εδηλητηρίασεν κυριολεκτικώς την ψυχήν μας και μας έκανε να έχωμεν χάσει το μυαλό μας από την στενοχώριαν. Το βέβαιον είναι ότι έχομεν ενώπιόν μας μια θραυστάτη και μυστηριώδη κλοπήν, η οποία εξετελέσθη επί τη βάσει προμελετημένου και ευφρεστάτου σχεδίου, το οποίον θα εχρειάζετο πολλές σελίδας να σας το περιγράψω»⁷.

Στις 6 Δεκεμβρίου 1938, ο Μαρινάτος λαβαίνει επιστολή και από τον πιο στενό του φίλο στο Ηράκλειο, τον γιατρό Στυλιανό Γιαμαλάκη.

«Αγαπητέ μου Σπύρο, Σου γράφω διότι άκουσα διαφόρους διαδόσεις σχετικά με εσένα. Ο Μακρυγιώργης μου είπε ότι πήγε ο Χαραφάκης και τον βρήκε και του είπε ότι σε κατηγορούν διά κλοπήν αρχαίων διαφόρων κτλ. Καταθέτουν εναντίον σου, επρόκειτο να πάνε οι Παντουβάκης και Εγγλέζος, ο κουτσός κλητήρ, και γράψε μου τι χρειάζεται να γίνει. Όλη η υπόθεση φαίνεται ότι διώκεται από τον Σαλούστρον, Παντουβάκη και Λιναρδάκη. Παρακαλώ χωρίς ποτέ να πης το όνομά μου γράψε μου τι να κάνω. Θα σου γράψω λεπτομερείας μόλις έχω.

Με αγάπη, Γιαμαλάκης⁸.

Οι κατήγοροι που αναφέρει ο Γιαμαλάκης είχαν προηγουμένα με τον Μαρινάτο. Ο Μανώλης Σαλούστρος ήταν παλαιά συγκολλητής του μουσείου και είχε δουλέψει με τον Evans στην Κνωσό, ενώ είχε συνεργαστεί προσωπικά με τον Μαρινάτο και στις ανασκαφές Κεφαλληνίας. Κάποια στιγμή όμως ήλθαν σε σύγκρουση για άγνωστους λόγους. Για τον δεύτερο κακολογούνται, τον Λιναρδάκη, γνωρίζουμε πιο πολλά. Ήταν ιδιοκτήτης του σινεμά «Μίνως» κοντά στον προμαχώνα Ηρακλείου και θορυβήθηκε όταν ο Μαρινάτος πρότεινε απαλλοτρίωση του οικοπέδου του για να δημιουργηθεί χώρος για το νέο μουσείο. Τώρα βρήκε την ευκαιρία να εκδικηθεί. Η αγωνία του Μαρινάτου ήταν φοβερή. Μετά από 12 χρόνια υπηρεσίας στο Ηράκλειο, και έχοντας αποκτήσει φήμη ότι κυνήγησε τους αρχαιοκαπήλους, παρουσιαζόταν τώρα ο ίδιος ως λωποδύτης. Ο πιστός του συνεργάτης, ο συγκολλητής του Μουσείου, Ζαχαρίας Κανάκης, τον προειδοποιεί και αυτός με εμφανή αγωνία: «Ελάτε πίσω τάχιστα διότι ο Σαλούστρος και οι περί αυτόν κινούνται εναντίον σας»⁹.

Με την αλλαγή του χρόνου όμως, τέλη Ιανουαρίου 1939, ο Γιαμαλάκης στέλνει επί τέλους μια καλή είδηση που βοήθησε πολύ στην εξιχνίαση του μυστηρίου. Παραδόξως η ιστορία ξεκίνησε από τον ίδιο τον Μανώλη Σαλούστρο που ήδη έχω

αναφέρει. Διότι ο Σαλούστρος, όταν είδε ότι κατηγορούσαν τον Μαρινάτο ως κλέφτη, αισθάνθηκε ότι παρατραβήχτηκε το σκοινί και ότι κάποια σοβαρή συνομοσία βρισκόταν σε εξέλιξη. Αποφάσισε λοιπόν να φερθεί σωστά και έδωσε στον Γιαμαλάκη την πληροφορία ότι κάποιος χρυσοχός αντικαθιστούσε τα γνήσια χρυσά του Μουσείου με κίβδηλα, επέρριπτε δε την πράξη στον Μαρινάτο. Ο Γιαμαλάκης γράφει στον Μαρινάτο:

«Θα σου έγραφα προ ημερών αλλά λόγω μεγάλης απασχολήσεως στην κλινική δεν εμπόρεσα. Το τι γίνεται με την υπόθεση του Μουσείου δεν λέγεται. Προχθές είδα τον Σαλούστρο και αν ήσουν σε ένα μέρος να μας βλέπεις θα σου φαινότανε παράξενο. Τώρα ο Σαλούστρος εστρατεύθηκε καθώς λέγει και μου κατέθεσε την πληροφορία ότι 2-3 πελέκεις του Αρκαλοχωρίου είχαν αντικατασταθεί διά κιβδηλών. Τούτο το είπα αμέσως του Πέτρου και περιμένει τον Πλάτωνα διά να εξετάσουν την τήξη. Την διάδοσι αυτήν την λέγει ένας Σφακιανάκης χρυσοχός και είπα του κ. Πέτρου αν βρεθεί να είναι ψευδές να κάμει μήνυσιν αυτού του κυρίου διά να μάθη οποιοσδήποτε άλλος όχι δε η κυρά να λέγη ό,τι θέλει. Φαντάζομαι την στενοχώρια σου. Βρήκα τον κ. Ανακριτή και του είπα μερικά πράγματα τα οποία δεν θα σου γράψω.

Είναι ανάγκη αγαπητέ Σπύρο να κάμης το παν και να μην λυπηθής κανένα να ξεκαθαρίσεις την κατάστασιν απολύτως. Ξέρω πως καμία φορά λυπάσαι τον άλλο και τούτο πάντοτε εις βάρος σου. Δυστυχώς σήμερα δεν πρέπει να είναι κανείς καλός και ανεκτικός πάντοτε χάνεις κάπου και πάντοτε. Είδες τι έκανες διά την διευκόλυνση του μουσείου και είδες τι σου έκαναν πώς σου ανταπέδωσαν το καλό.

Στην κλινική χειρουργήσα τον Ι. Μηλιαρά του μουσείου και ο κακομοίρης κλαίει όλη την ημέρα διότι έμαθε πως σε βάλανε ... φυλακή! Ο κίνδυνος πέρασε και υποθέτω πως θα τον χρησιμοποιήσης πάλι. Αν θα σου μείνει καιρός γράψε μου και είμαι στην διάθεσή σου. Με αγάπη, Γιαμαλάκης¹⁰».

Η επιστολή Γιαμαλάκη είναι πολύτιμη μαρτυρία ότι η σπείρα δεν αποτελείτο μόνο από φύλακες. Προφανώς ήταν

ανακατεμένοι και χρυσοχόοι κιβδηλοποιοί και διέδιδαν οι ίδιοι ότι ο Μαρινάτος έκλεβε τα δικά του ευρήματα και τα αντικαθιστούσε με ψεύτικα. Τα επόμενα στοιχεία τα έχω αντλήσει αφενός από εφημερίδες και αφετέρου από επιστολές του δικηγόρου Ηρακλή Κοσμαδάκη, ο οποίος εκτιμούσε πολύ τον Μαρινάτο και τον στήριζε σε αυτή την υπόθεση συκοφαντίας. Ανησυχούσε όμως πολύ επειδή δεν λάβαινε απάντηση σε γράμματά του. Γράφει ο Κοσμαδάκης:

«Άμα λάβετε το γράμμα μου σε παρακαλώ πολύ γράψτε μου δυο λόγια. Το γράμμα μου που σας έστειλα αμέσως μετά την άφιξή μου δεν το ελάβατε; Περίμενα απάντησι .. αλλά μέχρι στιγμής δεν έλαβα»¹¹.

Με τον καινούργιο χρόνο, στις 11 Φεβρουαρίου 1939, η Αθηναϊκή Εφημερίδα *Ελεύθερο Βήμα* δημοσιεύει τα καλά νέα ότι οι αρχές συνέλαβαν τους κλέφτες:

«Πρωτοφανής εις τα χρονικά των ελληνικών μουσείων κλοπή ....Οι κλέπται μετά σατανικής επιδεξιότητος έθετον άλλα αντικείμενα εις την θέσην των αφαιρεθέντων, ώστε, πλην τυχαίου γεγονότος η κλοπή θα ήτο αδύνατον να ανακαλυφθή. Τα αφαιρεθέντα αντικείμενα ήταν 15 σφραγιδόλιθοι κατά κανόνα εκ των αρίστων του μουσείου, έτι δε και περί τα 15 χρυσά και αργυρά νομίσματα. Αι υπόνοιαι εστράφηκαν αμέσως κατά του φύλακος του μουσείου Σπανουδάκη και του αρχιφύλακος Παντουβάκη, οίτινες και υπέπεσαν εις πολλές αντιφάσεις και η στάσις των υπήρξε λίαν ύποπτος ευθύς άμα τη ανακαλύψει της κλοπής. Η τακτική ανάκρισις επελήφθη της υποθέσεως ενώ εκ παραλλήλου εγένετο επίμονος διοικητική ανάκρισις παρά του διευθυντού της αρχαιολογικής υπηρεσίας Σπ. Μαρινάτου και του τμηματάρχου κ. Ασκούνη μεταβάντων επίτηδες εις την Κρήτην. Δυστυχώς οι δύο ύποπτοι κατόρθωσαν ου μόνον να παραπλανήσουν την ανάκρισιν αλλά και την κοινήν γνώμην και να συσκοτίζουν την υπόθεσιν και ούτω διέρρευσαν σχεδόν τρεις μήνες¹²».

Η έκβασις της υποθέσεως ήταν λοιπόν καλή παρ' όλο που ένα μήνα πριν τα πράγματα φαινότουσαν να είναι πολύ επικίνδυνα για Μαρινάτο. Ήδη είδαμε την ανήσυχη επιστολή

του δικηγόρου Κοσμάδακη που τον είχε προειδοποιήσει ότι ακόμα και ο ανακριτής και ο νομάρχης ήταν αρνητικοί προς αυτόν, και μάλιστα γράφει ότι ο νομάρχης είχε πει αυτολεξεί «ο Μαρινάτος έκανε πολλά»¹³. Από την άλλη μεριά, η κοινωνία ήταν στηρικτική αφού πολλοί στο Ηράκλειο έλεγαν στον Κοσμάδακη ότι «εάν ο Μαρινάτος τα καταφέρει και βγάλει στην φόρα τους κλέφτες θα πει πως είναι μεγάλος άνθρωπος»¹⁴.

Μεγάλη σύγκρουση απόψεων λοιπόν στο Ηράκλειο, όπου βλέπουμε μια κοινωνία διχασμένη. Το πώς κέρδισαν τελικά την υπόθεση ο Μαρινάτος και ο Πλάτων το μαθαίνουμε και πάλι από τις εφημερίδες. Ο Μαρινάτος επέμεινε να κληθούν οι δύο φύλακες στην Αθήνα να μαρτυρήσουν. Όταν δε αυτοί απομονώθηκαν από το περιβάλλον τους και την στηρικτική σε αυτούς κοινή γνώμη τα έχασαν κυριολεκτικά. Την άλλη μέρα κιόλας ο φύλακας Σπανουδάκης ομολόγησε ότι αφαιρούσε με αντικλείδια τα αντικείμενα και (εδώ έρχεται μια μεγάλη έκπληξη) τα παρέδιδε σε κάποιον χρυσοχόο του Ηρακλείου ονόματι Κεφαλογιάννη. Αυτόν κανείς δεν τον είχε υποπτευθεί.

Γράφει η εφημερίδα *Ελεύθερο Βήμα*: «Συλληφθείς ούτος [δηλ. ο Κεφαλογιάννης] ομολόγησεν επίσης ότι κατείχε όλα τα αρχαία τα οποία παρέδωκεν ομού με άλλα τα οποία δεν ανήκον εις το μουσείον Ηρακλείου»¹⁵.

Έτσι επιστράφηκαν και περισσά αρχαία, ενώ οι αρχές κατάλαβαν ότι κάποια μεγάλη και περίπλοκη σπείρα κρυβόταν πίσω από τους δύο φύλακες.

Υπήρξε και ένα γράμμα ανώνυμο που το έστειλε ένας πρώην αστυνομικός στον Μαρινάτο.

«Το ζήτημα της ημέρας όλων μας είναι η σύλληψις των δύο φυλάκων του Μουσείου των μεσαζόντων οργάνων του Δημάρχου μας του κ. Μηνά Γεωργιάδη του αρχαιοκαπήλου μεγάλης ολκής έχοντος ως όργανά του τους δύο φύλακας αυτούς που συλλάβατε. Αυτούς είχε εντός του Μουσείου και αυτούς έχει εκτός. Εκείνοι οι οποίοι κατά κοινήν ομολογίαν μετέφερον τα αρχαία εις τας Αθήνας είναι ο Χριστόφορος

Παντουβάκης, υιός του συλληφθέντος και ο υιός του Δημάρχου Ηρακλείου Κωνσταντίνος Μπενέτος τον οποίον έχει διορίσει ως άνθρωπον της τηλεφωνικής εταιρείας εν Ηρακλείω. Εκείνος δε που τα διέθετε εις τους αρχαιοκαπήλους των Αθηνών είναι ο μονίμως σχεδόν εγκαταστημένος αδελφός του Δημάρχου Εμμανουήλ Θ. Γεωργιάδης, ή Λουλούκα, ο οποίος διατηρεί γραφείο εν Αθήναις δήθεν και ο οποίος διάγει χλυδέστατην ζωήν πολυδάπανον σπαταλών αφειδώς εις γλέντια κλπ. Χωρίς η εργασία του να του αποδίδει σχεδόν τίποτε.... Να σημειώσης ότι όλος ο υγιής κόσμος του Ηρακλείου είναι με το μέρος σας, κ. Μαρινάτο, και μόνον οι περί τον δήμαρχον αλήτες συνάδελφοί του και αγαπητικοί είναι εναντίον σας και σας κατηγορούν και ο Λιναρδάκης που είναι συνέταιροι με τον Δήμαρχον εις την επιχείρησιν του κινηματογράφου Μίνωα ως και οι περί τον Μείμαράκην πρόσωπα ανάξια λόγου»¹⁶.

Επειδή το γράμμα είναι ανυπόγραφο πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί ως προς το περιεχόμενό του, αλλά αξίζει να αναφερθεί ότι είναι γραμμένο από εγγράμματο άνθρωπο ο οποίος καταγγέλλει σπείρα που ανήκουν στα ανώτερα στρώματα της κοινωνίας και εμπλέκει και τον ίδιο τον Δήμαρχο, Μηνά Γεωργιάδη και τον αδελφό του, με το όνομα Εμμανουήλ ή Λουλούκο. Επίσης κατηγορεί και ένα εξώγαμο γιού του Γεωργιάδη, με το όνομα Κωνσταντίνος Μπενέτος καθώς και τον γιού του αρχιφύλακα Ιωάννη Παντουβάκη. Οικογενειακές υποθέσεις λοιπόν. Ονομάζει τέλος και κάποιον Αριστείδη Παπαδάκη, τον Λιναρδάκη του σινεμά, και τέλος τον αρχαιοκάπηλο «γνωστό τοις πάσι Κεφαλογιάννη».

Πόσα να πιστέψουμε από όλα αυτά; Πάντως, μερικοί από τους αναφερθέντες, όπως ο Αριστείδης Παπαδάκης και ο Κεφαλογιάννης, ήταν όντως αρχαιοκάπηλοι όπως αποκαλύφθηκε εκ των υστέρων. Ο δε Ευάγγελος Μείμαράκης ορίστηκε δικηγόρος των κλεπτών¹⁷. Άρα κάποια αλήθεια υπήρχε στα λεγόμενα του ανωνύμου κατηγορούμενου χωρίς όμως αυτό να αποκλείει τελείως και την συκοφαντία.

Το όνομα Κεφαλογιάννης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέ-

ρον. Όπως αναφέρθηκε ήδη, στον Κεφαλογιάννη αυτόν πουλούσε ο φύλακας Σπανουδάκης τα κλοπιμαία κατά την ομολογία του και όντως βρέθηκαν σπίτι του τα αρχαία και τα επέστρεψε. Ο χρυσοχόος αυτός ήταν γνωστός του Γιαμαλάκη, ο οποίος όμως εξεπλάγη όταν έμαθε ότι ήταν αναμειγμένος στην κλοπή και γράφει στον Μαρινάτο: «απίστευτα διά τον Κεφαλογιάννην. Είχα την πεποίθησι πως δεν έκανε τίποτα κακό. Φαντάσου τώρα πώς κανείς φαίνεται και πώς είναι»¹⁸.

Σημαντικό είναι όμως και κάτι άλλο που βρήκα σε αλληλογραφία του Μαρινάτου 10 χρόνια πριν γίνει η περίφημη κλοπή, και το οποίο μας πάει πίσω στο 1928 όταν ο Μαρινάτος ήταν μεταπτυχιακός φοιτητής στην Γερμανία. Έστειλε τότε εβδομαδιαία γράμματα στον προϊστάμενό του, Στέφανο Ξανθουδίδη, και σε ένα από αυτά του λέει ότι κρίμα που ο Evans δημοσιεύει κίβδηλα στο *Palace of Minos* γιατί έτσι τους δίνει επιστημονική οντότητα. Επί τη ευκαιρία δε αναφέρει και το όνομα του Κεφαλογιάννη.

«Το κακόν επαράγινε και οφείλει ό,τι ξέρει ο καθείς να το πη προς το καλόν της επιστήμης, αφού και επιστήμονες ως ο Nilsson παραπλανώνται. Δεν έγγραψα τίποτε οριστικόν διά την κόρην της Βοστώνης, αφού μου το εξητήσατε, διά το δακτυλίδι όμως των Αρχανών γράφω ότι πολλού πριν το αγοράσει ο Evans προσεκομίσθη εις το Μουσείον και δικαίως απερρίφθη υφ' υμών ως κίβδηλον. Ύστερον έσβησα το όνομα του προσκομίσαντος Κεφαλογιάννη, μήπως Σας κακοφανή. ... Θα σας συμβούλευα να γράψετε ο ίδιος μερικάς λέξεις επί των κιβδήλων, διότι βραδύτερον θα φέρωμεν ευθύνην διότι αποκρύψαμεν από το επιστημονικόν κοινόν ό,τι ξεύρομεν»¹⁹.

Το ενδιαφέρον στο γράμμα αυτό είναι κυρίως η ανάμειξις του Κεφαλογιάννη σε αρχαιοκαπηλία εφόσον είχε στην κατοχή του το δακτυλίδι των Αρχανών γύρω στο 1924-1925. Προφανώς το είχε φέρει στον Ξανθουδίδη (ώστε να το πουλήσει στο μουσείο) και κατόπιν, αφού απερρίφθη ως κίβδηλο, το πήγε στον Evans. Αν ο Κεφαλογιάννης είναι ό ίδιος με

αυτόν που συνελήφθη για την κλοπή του Μουσείου Ηρακλείου (που αυτός θα είναι), τότε έχουμε μια σχέση αρχαιοκαπηλίας και κιβδηλοποιίας που συνδέει την αρχή και το τέλος του μεσοπολέμου.

Η ιστορία είχε αίσιο τέλος, μια και πιάστηκαν οι ένοχοι και βρέθηκαν πολλά από τα αρχαία. Δεν βρέθηκαν όμως όλα – τελικά ο Παντουβάκης είχε κάποιο ισχυρό προσάτη που δεν αποκαλύφθηκε.

Θα προχωρήσω τώρα στην ανάλυση των κοινωνικών σχέσεων όπως προκύπτουν από τα γράμματα. Κατ' αρχάς φαίνεται ότι βασιική εστία πληροφοριών ήταν το καφενείο. Προφανώς εκεί άκουσε ο Μανώλης Σαλούστρος τις φήμες ότι είχαν αντικατασταθεί οι χρυσοί πελέκεις του Αρχαλοχωρίου με ψεύτικους και έτσι αποφάσισε να αλλάξει στρατόπεδο και να στρατευτεί υπέρ του Μαρινάτου. Επειδή ήταν έντιμος άνθρωπος, έβαλε όρια στις συκοφαντίες όπως επιβεβαιώνει και ο Νικόλαος Πλάτων. Άλλοι όμως βρήκαν ευκαιρία να διαβάλουν όχι μόνο τον Μαρινάτο αλλά και τον Πλάτωνα και Πέτρου και να τους κάνουν τον βίο αβίωτο. Μάλιστα προκύπτει ότι η συκοφαντία ήταν οργανωμένη από τους βασιλόφρονες του Λαϊκού κόμματος, ενώ ο Μαρινάτος (καθώς και ο Γιαμαλάκης) ήταν γνωστοί Βενιζελικοί. Όταν άρχισε να ξεκαθαρίζεται η κλοπή, ο Γιαμαλάκης χάρηκε πάρα πολύ και έδωσε πλήρη εικόνα της εκεί κατάστασης.

«Αγαπητέ μου φίλε Σπύρο, Με μεγάλη χαρά έμαθα πώς η υπόθεση του μουσείου ξεκαθαρίζεται σχεδόν τελείως και ασφαλώς συντόμως θα ξεκαθαριστεί. Χάρηκα πολύ –πίστεψέ με – διότι δεν ημπορούσα να ακούω τους διαφόρους παλιανθρώπους οι οποίοι έχουν συσπειρωθεί να σε δυσφημούν και να σε καταστρέψουν. Το εδώ Λαϊκόν Κόμμα αυτό θέλει να κάμει. Το τι γίνεται δεν φαντάζεσαι. Διατρέχομεν μιαν περίοδο που δεν μπορεί κανείς να βρη χαρακτήρας και ανθρώπους με ψυχή παρά μόνο βρίσκει κανείς ανθρωπάρια(?) και κακολογούντας ...

Εχάρηκα, χωρίς να με ενδιαφέρει, αρκεί που σώθηκες εσύ γιατί αν τα πράγματα δεν ευρίσκοντο τότε θα άφηναν την

βρωμόγλωσσά τους οι γνωστοί σου για να πουν ό,τι θέλουν. Τί να σου πω; Μου γράφεις πως θα πάμης να είσαι μια άνθρωπος που λυπάται τον πλησίον του. Αν δεν αλλάξης θα κάμης καλά. Δεν αξίζει τον κόπο σήμερα να είναι κανείς καλός»²⁰.

Τα γράμματα του Πλάτωνα, Γιαμαλάκη, Κοσμαδάκη και Κανάκη είναι διαφωτιστικά αλλά κανένα δεν συγκρίνεται με αυτά που γράφει ο Χρήστος Πέτρου, ο οποίος φαίνεται να υπέφερε ιδιαίτερα. Εδώ μερικά αποσπάσματα από το τρισέλιδο γράμμα που έστειλε στον Μαρινάτο μόλις ξεκαθάρισε η υπόθεση της κλοπής τον Φεβρουάριο 1939.

«Αισθάνομαι την υποχρέωσιν να σας εκφράσω συγχαρητήρια και ευγνωμοσύνη. Εάν δεν είχατε προβή εις την αποφαστικήν και τόσο τελεσφόρον ενέργεια να μεταφέρετε επάνω τους κλέπτας του Μουσείου θα μέναμε όλοι εις τα μάτια του αθλίου εδώ κόσμου, ο οποίος με τόση κακοήθεια τους επροστάτευε, με το άδικο στίγμα του ενόχου. Και η μεν ανόσια πράξις διελευκάνθη, αλλά η ατιμία και η παλιανθρωπιά της αισχράς εδώ κοινωνίας πώς θα εξαλειφθεί; Πρέπει να θεωρήτε τον εαυτόν σας ευτυχύν που ετύχαστε κατά την θλιβεράν αυτήν περίστασιν να είσθε μακριά. Είχα ψυχολογήσει και ήξερα την κακοήθειαν της κοινωνίας Ηρακλείου, αλλά τόσον αχάριστη, τόσο πρόστυχη και άνανδρη ομολογώ δεν την περίμενα ποτέ.

Τρεις μήνες τώρα, και προ παντός από την στιγμήν που πήραν επάνω τα δύο αθώα «θύματα» ο άτιμος αυτός κόσμος ελύσσαξε. Και εις τα καφενεία, και εις τα κέντρα, και εις τους δρόμους και τα γραφεία, και εις τας συγκεντρώσεις αυτή η συζήτησις εγένετο. Συζητούσαν όλοι αδιάκοπα γύρω από το θέμα αυτό, και οι αλήτες εις τους δρόμους και οι αργόσχολοι εις τα καφενεία και οι σοβαροί κύριοι εις τας εργασίας των και οι κυρίες της αριστοκρατίας μέσα εις τα σαλόνια των. Και ήσαν όλοι σύμφωνοι και ήταν μία η κατακραυγή: ο Μαρινάτος τα πήρε! Έτσι μπορούσαν και εξηγούσαν και τα ταξίδια σας στο εξωτερικόν και την ... άνετον και πολυτελή ζωή σας. Μερικοί όμως ήταν και καλύτερα πληροφορημένοι.

Εγνώριζαν λ.χ. ότι είχατε αποκτήσει εκατομμύρια κατατεθειμένα εις ξένας τράπεζας και ότι είχατε αγοράσει σπίτια εις τας Αθήνας. Αι διαδόσεις όμως δεν εσταμάτησαν εδώ. Όλοι εχάρηκαν ότι σας έπιασαν δεμένον και σας εφυλάκισαν και άλλοι διαφορετικότερα πληροφορημένοι έλεγαν ότι προλάβετε και δραπετεύσατε εις το εξωτερικόν. Όλο το Ηράκλειον βούουσε απ' άκρου εις άκρον. Μερικοί πιστοί φίλοι σας προσεπάθουν να σας υπερασπίσουν, για να γίνωνται αντικείμενα ειρωνείας. Και ο Κοσμαδάκης και οι άλλοι άρχισαν τελευταία να τα χάνουν. Όπως δεν είχαμε καμιά είδηση εκ μέρους σας δεν απέκλειαν ότι, ένεκα της εσφαλμένης κατευθύνσεως της ανακρίσεως, ίσως είχατε προφυλακισθή. Κι εμείς αρχίσαμε να φοβόμαστε. Μόλις χθες ησυχάσαμε, όταν ο κ. Πλάτων έλαβε την επιστολήν σας.

Δεν ετολμούσαμεν ούτε έξω να βγαίνωμεν. Μας εκύτταξαν όλοι με βλέμμα δυσπιστίας και περιφρονήσεως. Άλλωστε έλεγαν για μας ότι θα μας έπιαναν και θα μας έστελναν δεμένους επάνω, για να μας ανακρίνουν. Αι πλέον αλλόκοτοι φήμαι και διαδόσεις ωργίαζαν. Η κατάστασης ήταν αφόρητος. Δεν ημπορούσαμεν ούτε και τους στενούς μας φίλους να πείσωμεν για τίποτα. Ποτέ στην ζωή μου δεν είδα να εκδηλώνεται από μια κοινωνία τόσο παράφορο μίσος και τόσο ταπεινή προστυχία. Και τώρα ακόμη που ξέρουν την αλήθεια, παρ' όλην την τηρούμενη εκ μέρους των αρχών μυστικότητα, δεν παύουν να κατηγορούν τα ίδια πράγματα. Και νομίζω ότι επιβάλλεται να απαιτήσωμεν από την αστυνομία να δημοσιεύσει ένα μακρόν ανακοινωθέν εις τον εδώ Τύπον για το ζήτημα.

Αυτή κ. διευθυντά είναι η κατάστασης. Οι άνθρωποι, οι οποίοι ποτέ δεν έδειξαν ποτέ ούτε το παραμικρό ενδιαφέρον για το μουσείο, κόπτονται τώρα και επαναστατούν και φοβερίζουν γιατί τους έκλεψαν το Μουσείο των (!)»²¹.

Σχεδόν τα ίδια γράφει και ο Γιαμαλάκης.

«Το τι κάνουν και άνθρωποι που ουδέποτε ήξεραν τι θα πει Μουσείο. Τώρα θρηγούν για την απώλεια των πραγμάτων και γυρεύουν και ρίχνουν τας ευθύνas ... αδικώς. Όπως σου

έγραφα και προχθές δεν πρέπει να λυπηθείς κανέναν και ο πέλεκυς της δικαιοσύνης πρέπει να πέσει σε όποιον χρειάζεται. Δεν σου έγραψα για να σε βάλω σε κόπο να διαβάσεις τα ορνιθοσκαλίσματά μου αλλά νομίζω και η επιστολή μου και η διαβίβασις των προς σε συναισθημάτων μου θα σε κάνει να ξεκουραστής λιγάκι και να πάρης θάρρος. Δεν έχω την απαίτησι να πάρω επιστολή σου διότι ξέρω την εργασία σου και τις σκοτούρες σου, αλλά επιθυμώ πολύ να μάθω πως είσαι καλά. Χαιρετίσματα από τον Μαρκάκη και τον Ψητάκη καθώς και τον Μαράκη ο οποίος τώρα είναι εδώ. Με αγάπη και φιλικά αισθήματα, Γιαμαλάκης»²².

Ο Πέτρου κάνει και πιο γενικά σχόλια για την τοπική κοινωνία η οποία τον έκανε τόσο να υποφέρει.

«Και με την έμφυτον κακίαν της στρεβλωμένης ψυχής των, αντί να ιδούν τους πραγματικούς ενόχους, οι οποίοι ήταν μπροστά στα μάτια τους ολοφάνεροι, εστράφησαν κατά των ξένων εντίμων και ευσυνείδητων υπαλλήλων οι οποίοι είχαν το ατύχημα να ευρεθούν εις το κατηραμένον αυτό Μουσείον και εις το άτιμο περιβάλλον των. Η φαυλότης των θα μου μείνει αλησμόνητος. Ας παραδοθή εις την περιφρόνησιν κάθε ανωτέρας ψυχής η αδιόρθωτος παλιανθρωπία των, η άνανδρος και ταπεινή προσπάθειά των να συγκαλύψουν τους πραγματικούς ενόχους και να στραφούν εναντίον αθώων και ανωτέρων ανθρώπων.

Αλλά νομίζω ότι μερικοί δεν πρέπει, έπειτα από όλην αυτήν την ιστορίαν, να μείνουν ατιμώρητοι, και ιδία ο γελοίος ανακριτής. Γιατί αν ο ανεύθυνος όχλος μπορεί να λέγει όσα η ανεύθυνος εκτίμησις της πραγματικότητας ή το πάθος της ψυχής του τού υπαγορεύει, ένας ανακριτής από την κρίσιν του οποίου εξαρτάται η υπόληψις και η ζωή πολλάκις των πολιτών δεν έχει το δικαίωμα να αφήνει τον εαυτόν του να παρασύρεται και να πλανάται και μάλιστα όταν έχει αρκετά στοιχεία μπροστά του για να εύρη την αλήθειαν. Ο άνθρωπος είχε περιέλθει εις μίαν αξιοθρήνητον κατάστασιν, η οποία μόνο την αγανάκτησιν μπορούσε να προκαλέσει. Το ζήτημα στα χέρια του είχε αποτελεματωθεί. Τους ενόχους

τους είχε αφήσει και είχε στραφή φανερά εναντίον σας. Για τα στοιχεία που του προσκομίζαμε μιλούσε με ειρωνεία. Και διερωτώμαι είναι κουτός ή επηρεάστηκε τόσο πολύ; Αλλά είτε το ένα είτε το άλλο συμβαίνει δεν ταιριάζει εις την θέσιν ενός ανακριτή»²³.

Η ανάλυση του Πέτρου θυμίζει ανάγνωσμα του Franz Kafka έτσι όπως τονίζει τον ρόλο του όχλου και όπως περιγράφει την ατμόσφαιρα της καχυποψίας και του φόβου που καταντάει τον άνθρωπο παρανοϊκό. Ο Πέτρου φοβάται ότι θα τους στέλνανε «δεμένους επάνω...». Ο δε Γιαμαλάκης και Κοσμαδάκης παρακαλούν τον Μαρινάτο να μην πει ποτέ ότι τον υποστήριζαν. Ο Πέτρου εκφράζει και ηθική αγωνία: «Και η μεν ανόσια πράξις διελευκάνθη αλλά η ατιμία και η παλιανθρωπία της κοινωνίας πώς θα εξαλειφθεί»;

Πρέπει όμως να παραδεχθούμε ότι τον πιο απροσδόκητο ηρωισμό έδειξαν οι απλοί συνεργάτες του Μαρινάτου, όπως ο Ζαχαρίας Κανάκης και ο Ιωάννης Μηλιαράς, ο πρώτος συντηρητής μουσείου, ο δεύτερος φύλακας και αρχιεργάτης. Σύμφωνα με τα γραφόμενα του Γιαμαλάκη ο Μηλιαράς έκλαιγε όλη την ημέρα όταν άκουσε την φήμη πως βάλανε τον Μαρινάτο φυλακή²⁴. Κάποιος άλλος με το όνομα Μακρυγιώργης έφαγε και ξύλο: «Για τον Μακρυγιώργη», γράφει ο Γιαμαλάκης, «που αν άκουσες πως εδάρη μη σου φανεί παράξενο διά το χατίρι σου»²⁵.

Δεν είχε λοιπόν απόλυτο δίκιο ο Πέτρου ότι όλη η κοινωνία ήταν αισχρή. Και αυτό αποδεικνύεται από την συμπαράσταση τόσων φίλων που έγραφαν αδιάκοπα από το Ηράκλειο και εμφανώς συμμεριζόταν, προειδοποιούσαν και υποστήριζαν.

Μια ερώτηση παραμένει για το τέλος. Ποιος ήταν ο εγκέφαλος που σχεδίασε όλα αυτά και που διοχέτευε τα κλοπιμαία αρχαία και τα κίβδηλα στην αγορά και ίσως στο εξωτερικό; Προφανώς ο Μαρινάτος κάποιον είχε στον νου του γιατί γράφει στον Νικόλαο Πλάτωνα στις 4 Ιουνίου 1939.

«Η έκθεσις επιμένει εις το γεγονός, ότι κάποιος τρανός κρύπτεται από πίσω [από τον κλέπτη Παντουβάκη], δι' αυτό

δεν παρουσιάζεται το ελαφάκι, δι' αυτό ευρέθησαν τα χρήματα της εγγυήσεως δια την αποφυλάκισή του κλπ., διότι αυτός προφανώς εκβιάζει με απειλές αποκαλύψεων. Η υπόθεσις είναι βρωμερά, αλλά δεν πρέπει να την αφήσωμεν. Ενόμισα προς στιγμήν ότι θα απαλασσόμεθα του προστάτου του, αλλά την γλύτωσε και αυτήν την φορά»²⁶.

Μάλλον ο Πλάτων και ο Μαρινάτος είχαν ξαναμιλήσει για αυτό το πρόσωπο. Πάντως η κλοπή του μουσείου Ηρακλείου μας αποκαλύπτει τις εντάσεις του μεσοπολέμου. Βλέπουμε συγκρουόμενα κοινωνικά στρώματα και πολιτικές φατρίες βασιλικών και Βενιζελικών σε μια Ελλάδα διχασμένη. Ο δε Μαρινάτος είχε καταδιωχθεί ως Βενιζελικός και το 1935 με μήνυση κάποιου από το Ηράκλειο.

Τα επόμενα χρόνια ήλθε η κατοχή. Τα κοινωνικά και ιδεολογικά προβλήματα του μεσοπολέμου δεν λύθηκαν – μάλλον έγιναν χειρότερα. Στο επεισόδιο της κλοπής διακρίνουμε καρκινώματα τα οποία διογκώθηκαν την πενταετία που ακολούθησε τον πόλεμο.

NANNΩ ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ

Πανεπιστήμιο του Illinois, Σικάγο

1. Βλ. γενικώς Θ. Βερέμης επιμ., *Ο Μεταξάς και η Εποχή του* (Αθήνα Ευρασία 2009) 1-22. Θ. Μ. Βερέμης - Ιωάννης Κολιόπουλος, *Νεότερη Ελλάδα. Μια Ιστορία από το 1821* (Εκδόσεις Πατάκη 2011) 213-30.

2. Μαρινάτος προς Πλάτωνα 3 Αυγούστου 1937. Αρχείο Νικ. Πλάτωνος.

3. Γιώργος Τζωράκης, *Το Ηρώον του Ηρακλείου. Το Πάνθεον των Κρητών Αγωνιστών, Παλίμψηστο* 24, 321-53.

4. Ν. Πλάτων προς Σ. Μαρινάτο, 30 Νοεμβρίου 1938.

5. Ν. Πλάτων προς Σ. Μαρινάτο, 30 Νοεμβρίου 1938.

6. Ν. Πλάτων προς Σπ. Μαρινάτο, 30 Νοεμβρίου 1938.

7. Χ. Πέτρου προς Σπ. Μαρινάτο, 29 Νοεμβρίου 1930.

8. Σ. Γιαμαλάκης προς Σ. Μαρινάτο, 6 Δεκεμβρίου 1938.

9. Ζ. Κανάκης προς Σ. Μαρινάτο, 12 Δεκεμβρίου 1938.

10. Σ. Γιαμαλάκης στον Σ. Μαρινάτο, 30 Ιανουαρίου 1939. Ο Ιωάννης Μηλιαράς είχε διοριστεί από τον Μαρινάτο φύλακας του μουσείου Ηρακλείου. Είχε κατηγορηθεί για ζωοκλοπή στα νιάτα του αλλά παρ' όλα ταύτα ο Μαρινάτος κατάφερε να τον διορίσει γιατί είχε πολλές ικανότητες. Βλ. αρχεία ΕΦΟΡΙΑΣ ΚΓ' Κρήτης, Μαρινάτος προς Νομαρχίαν Ηρακλείου, 26/05/1930, αρ. 1044/1180.

11. Η. Κοσμαδάκης προς Σ. Μαρινάτο, 5 Φεβρουαρίου 1939.

12. Βλ. επίσης *Αθηναϊκά Νέα*, 10 Φεβρουαρίου 1939.

13. Η. Κοσμαδάκης προς Σ. Μαρινάτο, 5 Φεβρουαρίου 1939.

14. Η. Κοσμαδάκης προς Σ. Μαρινάτο, 5 Φεβρουαρίου 1939.

15. Βλ. επίσης *Αθηναϊκά Νέα*, 10 Φεβρουαρίου 1939.

16. Ανώνυμο προς Σ. Μαρινάτο, υπογεγραμμένο από «πρώην αστυνομικό». Φάκελος Κλοπής Μουσείου Ηρακλείου, 27 Ιανουαρίου 1939.

17. Ο Μαρινάτος είχε μηνύσει τον Παπαδάκη επισήμως στην Αστυνομία για αρχειοκαπηλία. Βλ. αρχεία Εφορίας ΚΓ' Κρήτης 1148/1199 3/11/1930.

18. Σ. Γιαμαλάκης προς Σ. Μαρινάτο.

19. Μαρινάτος προς Ξανθουδίδη, 14 Ιουλίου 1928. Αρχεία Σ. Μαρινάτου.

20. Σ. Γιαμαλάκης προς Σ. Μαρινάτο, 2 Φεβρουαρίου 1939.

21. Χ. Πέτρου προς Σ. Μαρινάτο, 5 Φεβρουαρίου 1939.

22. Σ. Γιαμαλάκης προς Σ. Μαρινάτο, 2 Φεβρουαρίου 1939.

23. Χ. Πέτρου προς Σ. Μαρινάτο, 5 Φεβρουαρίου 1939.

24. Σ. Γιαμαλάκης προς Σ. Μαρινάτο, 30 Ιανουαρίου 1939.

25. Σ. Γιαμαλάκης προς Σ. Μαρινάτο, 7 Φεβρουαρίου 1939.

26. Ευχαριστώ τον Λευτέρη Πλάτωνα για αντίγραφο της επιστολής από τα αρχεία Ν. Πλάτωνος.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ 1921 - 2013

Την 12 Νοεμβρίου έφυγε ήρεμα από την ζωή στα 92 του χρόνια ο μεγάλος Κρητικός φιλόλογος και αρχαιολόγος Στυλιανός Αλεξίου. Είχε γεννηθεί στο Ηράκλειο το 1921 από οικογένεια που ήλκε την καταγωγή της από το Κράσι Πεδιάδος, όπου και επέλεξε ο ίδιος να ταφεί. Η τελευταία του κατοικία στο γραφικό κοιμητήριο του ημιορεινού χωριού θα σηματοδοτεί στο μέλλον το τέρμα μιας πνευματικής πορείας για όσους θα θυμούνται και θα τιμούν τους παλιούς δασκάλους. Μιας πορείας που θα περνά από τον τάφο του Μενέλαου Παρλαμά στο Πισκοπιανό Χερσονήσου, θα σταματά για προσκύνημα στο πατρικό σπίτι του Στέφανου Ξανθουδίδη στο Αβδού και θα καταλήγει στο κατάρρυτο Κράσι των Αλεξίου.

Δεν γνωρίζω άλλη Κρητική οικογένεια που να έδωσε τόσους λογίους στα ελληνικά γράμματα. Ο ομώνυμος παππούς, Στυλιανός Αλεξίου, ήταν δημοσιογράφος, βιβλιοπώλης και εκδότης, στον οποίο οφείλομε εκτός των άλλων την παλιά έκδοση του Ερωτόκριτου του Βιτσέντζου Κορνάρου με φιλολογική επιμέλεια του Στέφανου Ξανθουδίδη.

Παιδιά του ήταν η πρωτοπόρα και τολμηρή για την εποχή της ποιήτρια και πεζογράφος Γαλάτεια Καζαντζάκη, πρώτη σύζυγος του μεγάλου Κρητικού συγγραφέα. Η αδελφή της, Έλλη Αλεξίου, το μικρότερο παιδί της οικογένειας, που ήταν εκπαιδευτικός και έζησε πολλά χρόνια αυτοεξόριστη, εξελίχτηκε σε δημοφιλή πεζογράφο και εμβληματική μορφή της αριστερής διάνοησης. Ένας γιος, ο Ραδάμανθους, πολύ αξιόλογος για όσους τον γνώρισαν, πέθανε αρκετά νέος.

Ο δεύτερος γιος, ο Λευτέρης, πατέρας του Στυλιανού Αλεξίου, ήταν λαμπρός φιλόλογος-εκπαιδευτικός και παράλληλα ποιητής, πεζογράφος, μεταφραστής, δεξιοτέχνης μουσικός και γενικά στυλοβάτης της πνευματικής κίνησης του Ηρακλείου στα χρόνια του Μεσοπολέμου. Το περίφημο stu-

διο του, το γεμάτο βιβλία και σπάνιους δίσκους μουσικής σπουδαστήριό του, πάνω από το πατρικό βιβλιοπωλείο στην οδό Αργυράκη (στην δυτική έξοδο του Αραστά για τους παλιούς Ηρακλειώτες), ήταν χώρος συγκέντρωσης όλων των φιλότεχνων και διανοούμενων, ντόπιων και περαστικών. Μεταξύ άλλων το είχε επισκεφθεί και ο διάσημος συγγραφέας Χένρυ Μίλλερ, που εντυπωσιάστηκε από την προσωπικότητα του λόγιου ενοίκου του και αναφέρεται σ' αυτόν στον «Κολοσσό του Μαρουσιού». Θυμάμαι ακόμα την πνευματική αύρα που απέπνεε αυτός ο χώρος, τον οποίο είχα επισκεφθεί μερικές φορές ως μαθητής Γυμνασίου. Είχε τοιχογραφίες του ζωγράφου Τάκη Καλμούχου, αλλά δυστυχώς κατεδαφίστηκε μαζί με το ιστορικό βιβλιοπωλείο.

Σύζυγος του Λευτέρη και μάνα του Στυλιανού ήταν η Χανιώτισσα Αμαλία, το γένος Βουρδουμπάκη, που πέθανε σχετικά νέα. Ο νεαρός μοναχογιός τους έμεινε ο μόνος κατ' ευθείαν απόγονος (και δυστυχώς ο τελευταίος) από την λόγια οικογένεια των Αλεξίου. Μεγαλώνοντας μέσα σε ένα τέτοιο πνευματικό περιβάλλον ήταν εύλογο να στραφεί και αυτός προς τα γράμματα. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο Παρίσι και αργότερα στη Χαϊδελβέργη. Είχε την τύχη να έχει σύντροφο στην ζωή την αγαπημένη του σύζυγο Μάρθα, το γένος Αποσκήτη, λαμπρή φιλόλογο-λυκειάρχη και συνεργάτη του στις επιστημονικές μελέτες και εκδόσεις. Την αποκαλούσε Ολυμπία, ένα όνομα αγάπης με μεταφυσική πιστεύω σημασία.

Οπλισμένος με μια ευρύτατη ανθρωπιστική παιδεία, πολύγλωσσος και ταλαντούχος, επέλεξε να σταδιοδρομήσει αρχικά στην Αρχαιολογική Υπηρεσία, στην οποία εισήλθε το 1947. Υπηρέτησε για λίγο στη Ρόδο, που μόλις είχε ενσωματωθεί στην Ελλάδα, και στη συνέχεια στην Κρήτη μέχρι το 1977, οπότε και παραιτήθηκε εκδηλώνοντας έμπρακτα την αντίθεσή του στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος της Κνωσού και τις πιέσεις για συρρίκνωση των ζωνών προστασίας του μοναδικού αυτού χώρου.

Ο Στυλιανός Αλεξίου το 1938 ανάμεσα στη θεία του Έλλη (αριστερά) και τη μητέρα του Αμαλία Αλεξίου. Όρθιοι ο πατέρας του Λευτέρης και η θεία του Γαλάτεια Καζαντζάκη (Αρχείο Έλλης Αλεξίου).

Στην Κρήτη συνυπηρέτησε με τον μεγάλο επίσης Νικόλαο Πλάτωνα, τον οποίο και διαδέχτηκε. Όλοι θυμούνται την περίοδο αυτή ως την χρυσή εποχή της αρχαιολογίας στην Κρήτη. Με κύριο πόλο έλξης τους δύο αρχαιολόγους είχε σχηματισθεί ένας άτυπος αλλά ζηλευτός «Κρητολογικός θίασος» από ενθουσιώδη άτομα διαφόρων ειδικοτήτων και είχε αρχίσει η επιστημονική καρποφορία του Ηρακλείου. Ήταν η περίοδος της επανέκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου μετά την εξαγωγή των αρχαίων από τα καταφύγια όπου είχαν ασφαλιστεί κατά τον πόλεμο. Ο άθλος της συστηματικής παρουσίασης των αρχαίων στην κυρίως έκθεση και της υποδειγματικής οργάνωσης της επιστημονικής συλλογής και των μουσειακών αποθηκών άρχισε από τον Νικόλαο Πλάτωνα με τη συνεργασία του Στυλιανού Αλεξίου και ολοκληρώθηκε από τον τελευταίο με την προσθήκη έξι ακόμη αιθουσών και την έκθεση της συλλογής Γιαμαλάκη. Παράλληλα πραγματοποιήθηκαν εκτεταμένες εργασίες στερέωσης και προστασίας του ανακτόρου της Κνωσού, με την εποπτεία κυρίως του Πλάτωνος, ενώ ο Αλεξίου πραγματοποίησε τις εκθέσεις στα Αρχαιολογικά Μουσεία Χανίων και Αγίου Νικολάου. Οργάνωσε επίσης την έκθεση και στο νεοσύστατο τότε Ιστορικό Μουσείο Κρήτης («Καλοκαιρινού») στο Ηράκλειο, που δημιούργησε η Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, της οποίας υπήρξε ιδρυτικό και δραστήριο μέλος. Στον Αλεξίου οφείλεται και το χρονικό της *Αποκατάστασης του ναού του Αγίου Μάρκου του Χάνδακος* (1958), από την ίδια Εταιρία. Στη μεγαλοπρεπή αυτή ενετική βασιλική οργανώθηκε το 1961 το Α΄ Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο. Ήταν τότε που, κατά τη μαρτυρία του Μενέλαου Παρλαμά¹, «ο λιτός πάντοτε στις εκφράσεις του Αναστάσιος Ορλάνδος υπέπεσε σε υπερβολή λέγοντας σε ιδιωτική συνομιλία στο Ιστορικό Μουσείο, ότι *ή Κρήτη προβάλλεται ως υπόδειγμα έπαρχίας με ίθαγενή έπιστήμην και' οὐδὲν φθονοῦσαν οὐδένα*». Χάρη στον επιστημονικό μόχθο των λαμπρών αυτών επιστημόνων η Κρήτη απέκτησε Μουσεία και οργανωμένους Αρχαιολογικούς χώρους με διεθνή ακτινοβολία, που αποτελούν πόλους έλξης για τον τουρι-

Ο Στυλιανός Αλεξίου την δεκαετία του 1970.

σμό, συντελώντας έτσι και στην οικονομική ανάπτυξη του νησιού.

Ο Αλεξίου, εκτός από ανασκαφές σωστικού χαρακτήρα, πραγματοποίησε στο πλαίσιο του ανασκαφικού προγράμματος της Αρχαιολογικής Εταιρείας συστηματικές ανασκαφές στο *Υστερομινωικό νεκροταφείο του Λιμένος Κνωσού (Κατσαμπά)* (1967), στους *Πρωτομινωικούς θολωτούς τάφους Λεβήνας (Λέντα)*², στην *Αγία Πελαγία*, που την ταύτισε με την Πάνορμο – Απολλωνία, και αλλού, δημοσιεύοντας υποδειγματικά τα πορίσματα των ερευνών του. Η διδακτορική του διατριβή για την *Μινωική θεά μεθ' υψωμένων χειρών* (1958), το εξαιρετο περιεκτικό βιβλίο *Μινωικός πολιτισμός* (1964, 1994²), που έγινε εγχειρίδιο σε αρκετά πανεπιστήμια, ο *Οδηγός Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου* (1968) και πληθώρα άρθρων για ποικίλα αρχαιολογικά θέματα, που επανεκδόθηκαν σε βιβλίο με τίτλο *Μινωικά και ελληνικά* (2002), συμπληρώνουν την πλούσια προσφορά του στην επιστήμη της Αρχαιολογίας.

Όμως ο Στυλιανός Αλεξίου εκτός από αρχαιολόγος υπήρξε ένας οικουμενικός άνθρωπος, με την αναγεννησιακή σημασία του όρου, που κάλυπτε ένα ευρύτατο φάσμα γνώσεων και ενδιαφερόντων. Ακόμα και την εποχή που ήταν επιφορτισμένος με τα βαριά επιστημονικά και διοικητικά καθήκοντα του Εφόρου Αρχαιοτήτων, δεν έπαυσε να ασχολείται με την φιλολογία, την ιστορία της λογοτεχνίας και την λογοτεχνική κριτική. Στους κλάδους αυτούς της φιλολογίας αφιερώθηκε κατά κύριο λόγο μετά την αποχώρησή του από την Αρχαιολογική Υπηρεσία το 1977 και την εκλογή του ως καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Ρεθύμνου, όπου δίδαξε μέχρι το 1991.

Η Κρήτη υπήρξε όπως ήταν φυσικό το επίκεντρο των μελετών του και μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο τελευταίος μεγάλος Κρητολόγος, στα πρότυπα που χάραξε ο Ξανθουδίδης. Το κρητικό αναγεννησιακό θέατρο, η επική ποίηση της εποχής, αλλά και η ζωή και κοινωνία της Ενετοκρατίας ήταν τομείς έρευνας στους οποίους διέπρεψε. Βιβλία του, όπως η *Κρητική Ανθολογία*, με επιλογή κειμένων του 15ου – 17ου αιώνα (1954, 1969²), ο *Απόκοπος* και η *Βοσκοπούλα* (Κρητικό ειδύλλιο του 1600) του Μπεργαδλή (1979), η *Κρητική λογοτεχνία και η εποχή της* (2012) και κυρίως η νέα κριτική έκδοση του *Ερωτόκριτου* (1995, 1999²), καθώς και πολλές μεμονωμένες μελέτες, που επανεκδόθηκαν σε βιβλίο με τίτλο *Κρητικά φιλολογικά* (1999), είναι ορισμένα από τα ατομικά δημοσιεύματά του για την λογοτεχνία της περιόδου αυτής. Παράλληλα σε συνεργασία με τη σύζυγό του Μάρθα Αποσκήτη - Αλεξίου επιμελήθηκε την έκδοση των τραγωδιών *Ζήνων* (1991) και *Ερωφίλη* (2007) του Χορτάτζη (τα ιντερμέδια με τίτλο *Η ελευθερωμένη Ιερουσαλήμ* το 1992), καθώς και του επικού ποιήματος του Μαρίνου Τζάνε Μπουνιαλή *Κρητικός πόλεμος* (1645-1669) (1995). Σχετικό με τη νεώτερη λογοτεχνική παραγωγή της Κρήτης είναι το βιβλίο του *Από το ποιητικό έργο του Ν. Καζαντζάκη* (2012), στο οποίο υπογραμμίζει την αξία του μεγάλου Κρητικού συγγραφέα, αντικρούοντας τις αρνητικές κριτικές που είχαν κάνει γι' αυτόν μέλη της πατρικής του οικογένειας.

Μεγάλη υπήρξε επίσης η συμβολή του Στυλιανού Αλεξίου στη μελέτη της βυζαντινής ακριτικής ποίησης, στην οποία αφιέρωσε τα βιβλία του *Ακριτικά (Το πρόβλημα της εγκυρότητας του κειμένου Ε΄. Χρονολόγηση – Αποκατάσταση χωρών – Ερμηνευτικά)* (1979) και *Βασίλειος Διγενής Ακρίτης (κατά το χειρόγραφο του Εσκοριάλ) και τα άσματα του Αρμούρη και του υιού του Ανδρονίκου* (1995). Το βιβλίο του εξ άλλου *Δημιώδη βυζαντινά* (1997) περιέχει μελέτες για τα αντίστοιχα ποιήματα, η αξία των οποίων είναι μεγάλη για την θεώρηση της εξέλιξης της ελληνικής γλώσσας μέσα στους αιώνες.

Ποιητής και ο ίδιος (δημοσίευσε τα ποιήματά του με τίτλο *Στίχοι επιστροφής* μόλις το 2012) μας άφησε μιαν αριστουργηματική έμμετρη μετάφραση των σονέτων του Σαίξπηρ (1989, 1998²), καθώς και ποιημάτων εννέα άλλων ξένων ποιητών στο βιβλίο *Το εντενκτήριο* (2004). Κλασικές εξ άλλου παραμένουν οι μελέτες του για την ποίηση του Διονύσιου Σολωμού, που επανεκδόθηκαν σε μορφή βιβλίων με τίτλο *Σολωμικά* (1994) και *Σολωμιστές και Σολωμός* (1997). Κορύφωμα της ενασχόλησής του με το έργο του εθνικού μας ποιητή αποτέλεσε η μνημειώδης κριτική έκδοση των απάντων του *Ποιημάτων και πεζών* (1994, 2007²), ενώ το κύκνειό του άσμα, που κυκλοφόρησε την εβδομάδα του θανάτου του, ήταν η έγκυρη επανέκδοση του *Κρητικού* του Σολωμού, όπου το ποίημα αποκαθίσταται γλωσσικά και τοποθετείται μέσα στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής του. Διάφορες μελέτες και άρθρα του που επανεκδόθηκαν ως βιβλία, όπως τα *Ποικίλα Ελληνικά* (2009), τα *Ποικίλα Νεοελληνικά* (2013), τα *Κείμενα φιλίας και μνήμης* για προσωπικότητες των γραμμάτων και της τέχνης που γνώρισε (2010) και η σχεδόν δοκιμαϊκού χαρακτήρα *Αλληλογραφία* του των ετών 1967-2003 με τον Ζήσιμο Λορεντζάτο (2010) συμπληρώνουν την συγγραφική παραγωγή του.

Έχοντας πλήρη εποπτεία της ελληνικής γλώσσας και γραμματείας διαχρονικά, με τη σοφία της ωριμότητας και την κριτική οξύτητα του νου, ο θαλερός πρεσβύτες Στυλιανός Αλεξίου αποτόλμησε ένα φιλολογικό άθλο, προσφέ-

ροντας στην ελληνική βιβλιογραφία το 2010 ένα πραγματικό κόσμημα: την *Ελληνική Λογοτεχνία, από τον Όμηρο στον 20ό αιώνα*. Μόνο οι Έλληνες, μαζί ίσως με τους Κινέζους, έχουν το μεγάλο προνόμιο να μιλούν και να γράφουν αδιάλειπτα μια τόσο πανάρχαια γλώσσα. Πραγματικά αδικεί τον εαυτό του όποιος δεν απολαύσει το πανόραμα της ελληνικής λογοτεχνίας όπως το παρουσιάζει ο σοφός λόγιος.

Ύψιστη αμοιβή του για το πολύμοχθο έργο του ήταν η γενική εκτίμηση και ο σεβασμός προς το πρόσωπό του, που έδειχναν συνάδελφοι Έλληνες και ξένοι. Τα Πανεπιστήμια Αθηνών, Πάντοβας και Κύπρου τον είχαν αναγορεύσει επίτιμο Διδάκτορα, η Ακαδημία Αθηνών τον είχε εκλέξει ως αντεπιπέλλον Μέλος της και πολλές επιστημονικές ενώσεις Εταίρο τους. Η Πολιτεία τον τίμησε με το Κρατικό Ειδικό Βραβείο Λογοτεχνίας (1993) και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας τον παρασημοφόρησε το 2003 με τον Χρυσό Σταυρό του Τάγματος της Τιμής για την προσφορά του. Ανάλογο παράσημο του απένειμε και η Ιταλική Δημοκρατία.

Με την σεμνότητα και το ήθος που τον διέκρινε, ο ίδιος δεν επεδίωκε τιμές και διακρίσεις. Είχε το σπάνιο προνόμιο να φύγει ακμαίος πνευματικά και αξιοπρεπής, ήρεμος που επιτέλεσε το έργο του και τιμημένος από τους συμπολίτες του, όπως φάνηκε από την πάνδημη κηδεία. Άνθρωποι κάθε παράταξης αποχαιρέτισαν συγκινημένοι στον Άγιο Τίτο Ηρακλείου ένα άξιο τέκνο της Κρήτης, ένα άξιο θεράποντα της επιστήμης.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Β. ΚΡΙΤΖΑΣ

1. Μ. Γ. Παρλαμάς, *Talem accepi Platonem*, στο *Ειλαπίνη*, Τόμος Τιμητικός για τον Καθηγητή Νικόλαο Πλάτωνα, Α' (Ηράκλειο 1987) 1-23, ειδικά σ. 7.

2. Δημοσιεύτηκε στα αγγλικά σε συνεργασία με τον Peter Warren: S. Alexiou - P. Warren, *The Early Minoan Tombs of Lebena* (2004).

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΕΤΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

6 Νοεμβρίου 2013 - 12 Μαρτίου 2014. Τετάρτη, ώρα 6-8 μ.μ.

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΝΕΝΑ ΓΑΛΑΝΙΔΟΥ, Ἐν. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου,

6 Νοεμβρίου 2013

Ἡ ἀρχὴ τοῦ μίτου τῆς Κρητικῆς Προϊστορίας. Παλαιολιθική, μεσολιθική καὶ νεολιθική Κρήτη.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ, Ἐπικ. Καθηγητὴς Πανεπιστημίου,

13 Νοεμβρίου 2013

Προανακτορική Κρήτη, ἡ ἀνάδυση τοῦ Μινωικοῦ Πολιτισμοῦ.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΠΛΑΤΩΝ, Ἐπικ. Καθηγητὴς Πανεπιστημίου,

20 Νοεμβρίου 2013

Μινωικὰ ἀνάκτορα: ἡ γένεση καὶ τὰ βασικά τους χαρακτηριστικά, ὁ κοινωνικός - πολιτικός τους ρόλος καὶ ἡ ἱστορική τους ἐξέλιξη ἕως τὴν καταστροφή καὶ ἐγκατάλειψή τους.

COLIN MACDONALD, Διδάκτωρ Ἀρχαιολογίας,

27 Νοεμβρίου 2013

Τὸ ἀνάκτορο τῆς Κνωσοῦ καὶ ὁ κύριος ἀνασκαφέας του.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΟΥΛΩΤΗΣ, Ἐρευνητὴς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν,

4, 11 Δεκεμβρίου 2013

Ἀπὸ τὴ μινωικὴ θρησκεία στὴν τέχνη: Οἱ στρατηγικὲς τῆς συμβολικῆς εἰκόνας • Ἡ κρητικὴ περιπέτεια τῆς γραφῆς: διάδοση καὶ περιορισμοί.

ΜΑΡΙΑ ΑΝΔΡΕΑΔΑΚΗ-ΒΛΑΖΑΚΗ, Γενικὴ Διευθύντρια Ἀρχαιοτήτων & Πολιτιστικῆς Κληρονομίας τοῦ ΥΠ.ΠΟ.Α,

18 Δεκεμβρίου 2013

Τὰ Χανιά στὴ μινωικὴ ἐποχή.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ, Ἐπικ. Καθηγητὴς Πανεπιστημίου,

8 Ἰανουαρίου 2014

Ἀνασκαφὲς στὶς Ἀρχάνες καὶ στὸ Φουρνί.

ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΚΑΝΤΑ, Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων ἐ.τ.,

15 Ἰανουαρίου 2014

Μετανακτορικὴ Κρήτη.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΛΕΜΠΕΣΗ, Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων ἐ.τ., –

ΠΟΛΥΜΝΙΑ ΜΗΛΥ, Διδάκτωρ Ἀρχαιολογίας,

22 Ἰανουαρίου 2014

Τὸ ἱερὸ τοῦ Ἑρμῆ καὶ τῆς Ἀφροδίτης στὴ Σύμη Βιάννου. •

Τὸ ἱστορικὸ ἐνὸς κρητικῶ ἱεροῦ.

ΜΑΡΙΖΑ ΜΑΡΘΑΡΗ, Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων Κυκλάδων ἐ.τ.

29 Ἰανουαρίου 2014

Ἡ ἐξάπλωση τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ στὶς Κυκλάδες, τὴν Ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα καὶ τὸ Βόρειο Αἰγαῖο.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΟΤΣΩΝΑΣ, Καθηγητὴς Ἀρχαιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἐδιμβούργου,

5 Φεβρουαρίου 2014

Ἀρχαιολογία καὶ τέχνη τῆς Κρήτης κατὰ τὴν πρώτη χιλιετία π.Χ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΤΑΜΠΟΛΙΔΗΣ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου, Διευθυντὴς τοῦ Μουσείου Κυκλαδικῆς Τέχνης,

12 Φεβρουαρίου 2014

Ἀρχαία Ἐλεύθερνα. Ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς ἀνασκαφῆς στὴ δημιουργία τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου καὶ τοῦ μουσείου.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΚΡΙΤΖΑΣ, Διευθυντὴς τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου ἐ.τ.

19 Φεβρουαρίου 2014

Γραφὲς καὶ ἐπιγραφὲς τῆς Κρήτης. Ἡ ἐπιγραφή τῆς Γόρτυνας.

WOLF-DIETRICH NIEMEIER, Διευθυντὴς τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ἐ.τ., Καθηγητὴς Πανεπιστημίου,

26 Φεβρουαρίου 2014

Αἰγαῖο, Ἀνατολὴ καὶ Αἴγυπτος – Ἐπαφὲς κατὰ τὴ δευτέρη χιλιετία.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΧΑΝΙΩΤΗΣ, Καθηγητὴς Ἀρχαίας Ἱστορίας, Institute for Advanced Study, Princeton,

5 Μαρτίου 2014

Ἡ Κρήτη σὲ μιὰ ἐποχὴ κοσμοπολιτισμοῦ: ἀπὸ τὸν Ἀντόνιο στὸν Ἰουλιανό.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ, Ἀκαδημαϊκός, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου,

12 Μαρτίου 2014

Ὁ ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς στὸ Βόρειο Αἰγαῖο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ
 ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΕΚΤΟΥ ΤΟΜΟΥ
 ΤΟΥ ΜΕΝΤΟΡΟΣ
 2013

Πρὸς τοὺς Ἑταίρους: 1 • Σπῦρος Ἰακωβίδης (1923-16 Ἰουνίου 2013): 2-8 • Ἡ ἐπικαιρότητα: 9-10 • Πρακτικὸ τῆς Α΄ Τακτικῆς Γενικῆς Συνέλευσης τῆς 19 Μαΐου 2013: 11-31 • Προσέφεραν: 27 • Πρὸς τοὺς Ἑταίρους: 33 • ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ, Γεώργιος Μυλωνᾶς: 35-41 • ΜΙΧ. ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΥ, Ὁ Γεώργιος Μυλωνᾶς στὸ St. Louis: 43-50 • ΣΠΥΡΟΥ ΙΑΚΩΒΙΔΗ, Ὁ Γεώργιος Μυλωνᾶς στὶς Μυκῆνες: 51-58 • ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ, Οἱ Μυκῆνες πρὶν καὶ μετὰ τὸν Γεώργιο Μυλωνᾶ: τὸ κτηριακὸ σύμπλεγμα τῆς Παναγίτσας ὡς περίπτωση μελέτης: 59-85 • ΝΤΟΡΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ, Ὁ Ταφικὸς Κύκλος Β: μία ἀνασκόπηση: 87-116 • ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΠΟΥΛΩΤΗ, Ἀπὸ τὸ ἀνάκτορο τῶν Μυκηνῶν στὸ θρησκευτικὸ κέντρο: ὁ σηματοδοτικὸς λόγος τῶν τοιχογραφιῶν: 117-160 • ΜΙΧ. ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΥ, Μυκηναϊκὴ λατρεία στὴν Ἐλευσίνα καὶ ἡ ἐπιβίωσή της στὰ γεωμετρικὰ χρόνια: 161-174 • ΜΙΧΑΛΗ Α. ΤΙΒΕΡΙΟΥ, Ξαναβλέποντας τὰ παλιὰ κεραμικὰ εὐρήματα ἀπὸ τὸ μεγάλο ἐλευσινακὸ ἱερό: 175-228 • KEVIN CLINTON, The Inscriptions and the Sanctuary of the two Goddesses at Eleusis: 229-240 • ΑΘΗΝΑΣ ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ, Καταγραφή διήγησης Γεωργίου Μυλωνᾶ: 241-250 • Πρὸς τοὺς Ἑταίρους: 251-253 • Δωρεές: 253 • ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ, Σπῦρος Εὐ. Ἰακωβίδης (28 Αὐγούστου 1922 - 16 Ἰουνίου 2013): 255-269 • ΝΑΝΝΩΣ ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ, Κλοπὴ Μουσείου Ηρακλείου 1938 - Ανατομία μιᾶς μικρῆς κοινωνίας: 270-286 • ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ Β. ΚΡΙΤΖΑ, Στυλιανὸς Αλεξίου (1921-2013): 287-294 • Σχολὴ Διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης, ἔτος εἰκοστὸ τέταρτο - Ἡ ἀρχαιολογία τῆς Κρήτης: 295-296 • Περιεχόμενα τοῦ Εἰκοστοῦ Ἑκτοῦ Τόμου τοῦ *Μέντορος* 2013: 297.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ
ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ
ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
1828 - 1832

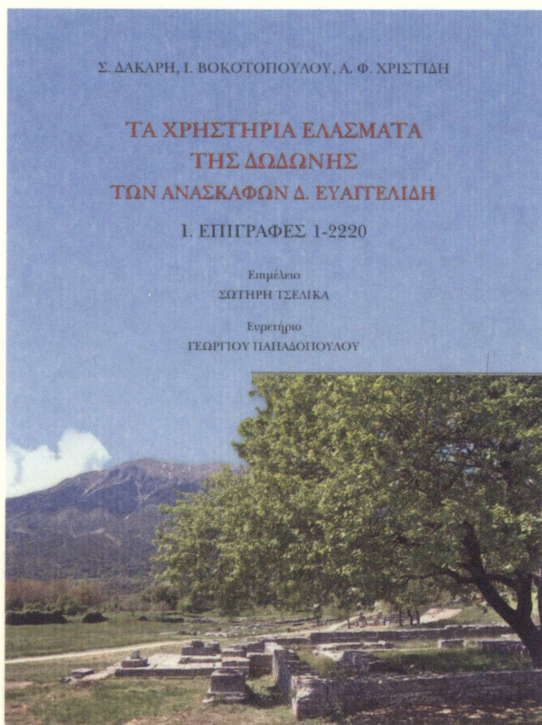
Συλλογή έπτακοσίων καὶ πλέον έγγραφων καὶ κειμένων ποὺ ἀφοροῦν τὶς ἀρχαιότητες στὴν Ἑλλάδα τῶν χρόνων τοῦ Καποδίστρια μὲ ἀναδρομὴ ἕως τὰ χρόνια τοῦ Ρήγα. Στὸ πρῶτο μέρος, τὸ ἱστορικό, ἐξετάζονται καὶ σχολιάζονται τὰ ἔγγραφα καὶ παρέχονται τὰ ἀναγκαῖα ἱστορικά καὶ ἀρχαιολογικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν κατανόησή τους. Στὸ δεῦτερο μέρος παρατίθενται τὰ ἔγγραφα χρονολογικῶς μὲ ἀρχαιολογικὴ τεκμηρίωση καὶ προσωπογραφικὰ στοιχεῖα. Ἐξετάζονται ἀκόμη συναφῆ θέματα, ὅπως τῶν Ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς Αἰγίνας καὶ τοῦ Ὁρφανοτροφείου, ἡ ἀντιπολίτευση κατὰ τοῦ Καποδίστρια καὶ τοῦ Μουστοξύδη, ἡ δράση τοῦ Ἀθανασίου Ἰατρίδη, ἡ δημιουργία τοῦ πρώτου μουσείου τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδος καὶ οἱ ἀντιλήψεις περὶ ἀρχαιοτήτων στὰ χρόνια τοῦ Καποδίστρια.

Σ. ΔΑΚΑΡΗ, Ι. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ, Α. Φ. ΧΡΙΣΤΙΔΗ

**ΤΑ ΧΡΗΣΤΗΡΙΑ ΕΛΑΣΜΑΤΑ
ΤΗΣ ΔΩΔΩΝΗΣ
ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ**

**Ι. ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ 1-2220
ΙΙ. ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ 2221-4216**

ΤΟΜΟΣ Ι: Σελίδες XV + 512
ΤΟΜΟΣ ΙΙ: Σελίδες 601

Σχήμα 21×28 εκ.

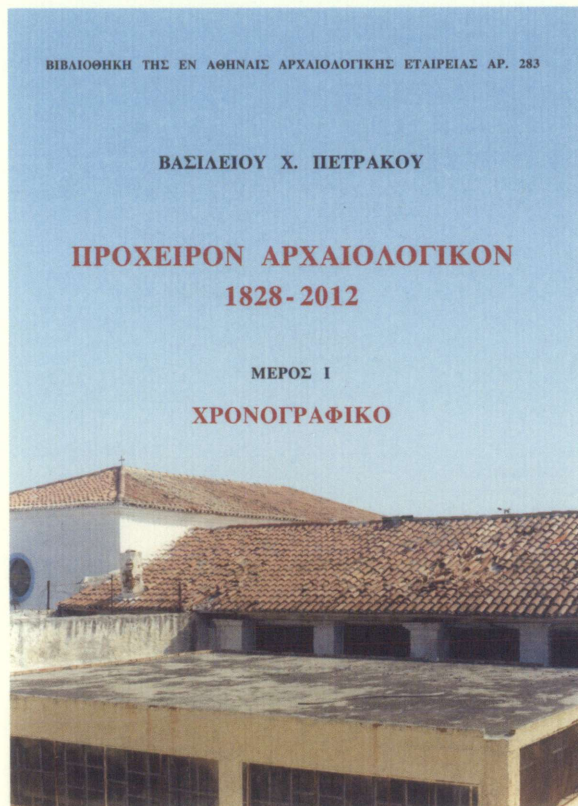
Διατίθεται στην 'Αρχαιολογική Έταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 'Αθήνα 106 72,
τηλ. +30210 3647585 • Fax +30210 3644996 • bookstore@archetai.gr • www.archetai.gr
'Αποστέλλεται επίσης επί αντικαταβολή, κατόπιν παραγγελίας.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ

**ΠΡΟΧΕΙΡΟΝ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ
1828 - 2012**

Τόμος Ι. Μέρος Πρώτο Χρονογραφικό
Τόμος ΙΙ. Μέρος Δεύτερο Θεματολογικό

Σελίδες 740 + 314

Σχήμα 17×24 εκ.

Διατίθεται στην 'Αρχαιολογική Έταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 'Αθήνα 106 72,
τηλ. +30210 3647585 • Fax +30210 3644996 • bookstore@archetai.gr • www.archetai.gr
'Αποστέλλεται επίσης επί άντικαταβολή, κατόπιν παραγγελίας.